

บทที่ 4

ผลของการวิจัย

การรายงานผลการวิจัยในประเด็นศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับความขัดแย้งที่ได้รับอิทธิพลจากองค์กรภายนอกชุมชนนี้ ได้ทำการศึกษาพื้นที่ชุมชนขอร่วมพัฒนาในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 2 ข้อ โดยได้แบ่งการรายงานผลออกเป็น 4 ตอนคือ

1. ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของชุมชน
2. สภาพปัญหาและปฏิกิริยาของชุมชนที่มีต่อผลกระทบ
3. สาเหตุและสถานการณ์ของความขัดแย้ง
4. ศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง

1. ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของชุมชน

การศึกษาประเด็นนี้เพื่อใช้เป็นทิศทางในการศึกษาถึงสาเหตุของปัญหา ผลกระทบจนนำไปสู่ความขัดแย้ง รวมทั้งเป็นตัวชี้วัดถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งและปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดจากอิทธิพลขององค์กรภายนอกชุมชน ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของชุมชนขอร่วมพัฒนา ที่ได้ศึกษามีดังนี้

- 1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- 1.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพ
- 1.3 สภาพด้านประชากรและการศึกษา
- 1.4 สภาพด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง
- 1.5 สภาพทางด้านประเพณี วัฒนธรรม

1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชนชอยร่วมพัฒนา แบ่งออกเป็น

3 ระยะคือ

ระยะแรก ประมาณ 80 ปีที่ผ่านมา ชุมชนชอยร่วมพัฒนามีชื่อเดิมว่า หมู่บ้าน ยางโพรง พื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าทึบ มีสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น เลือ หมี เก้ง กวาง วัวป่า ควายป่า งู นก เป็นต้น ในขณะนั้นมีชาวบ้านเข้าไปจับจองพื้นที่ป่าประมาณ 20 ครัวเรือน มีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 50 - 60 คน และได้ตัดโค่นต้นไม้ใหญ่ลง หักล้างทางพงให้เป็นที่ดินโล่ง ๆ เพื่อให้ที่ดินทำการเกษตร เช่น ทำไร่ มันล้มปะหลัง ไร่อ้อย ทำสวนผลไม้เกือบทั้งหมดของพื้นที่ ซึ่งในเวลานั้นการพัฒนาของรัฐยังเข้าไปไม่ถึงจึงยังไม่มีไฟฟ้าน้ำประปาใช้ ชาวบ้านได้ช่วยกันขุดคลองเพื่อใช้น้ำทำการเกษตร และบริโภค ดินที่ขุดได้ใช้ถมทำถนนเพื่อให้สัญจรไปมาและขนผลผลิตที่ได้ออกไปขายทั้งในหมู่บ้านใกล้เคียงและในตัวเมือง โดยใช้เดินเท้าและเกวียนเป็นพาหนะขนส่งผลผลิตทางการเกษตร

ระยะที่สอง ประมาณปี พ.ศ. 2523 เมื่อรัฐกระจายอำนาจการปกครองเข้าไปถึง ตำบลมาบตาพุดได้รับการยกฐานะเป็นสุขาภิบาลตำบล ได้จัดตั้งสภาตำบลโดยมีกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นฝ่ายบริหารปกครอง หมู่บ้านยางโพรงจึงเปลี่ยนชื่อเป็นหมู่บ้านชอยร่วมพัฒนา หมู่ที่ 7 ของเขตสุขาภิบาลตำบลมาบตาพุด จังหวัดระยอง จากนั้นรัฐได้จัดสรรงบประมาณสร้างถนนลูกรัง ติดตั้งไฟฟ้าให้ชาวบ้านใช้กันอย่างทั่วถึงทุกหลังคาเรือน ถึงประมาณปี พ.ศ. 2524 - 2525 ได้เปลี่ยนจากถนนลูกรังเป็นถนนลาดยางทั้งถนนสายหลักและถนนซอยทุกซอย จำนวนประชากรได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีทั้งมาจากชุมชนใกล้เคียงและจังหวัดใกล้เคียง คนเหล่านี้มาขอแบ่งซื้อที่ดินจากชาวบ้านดั้งเดิมเพื่อใช้ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัย และทำการเกษตรเป็นอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวทุกครัวเรือน

ระยะที่สาม ในปี พ.ศ. 2535 สุขาภิบาลตำบลมาบตาพุดได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาล หมู่บ้านชอยร่วมพัฒนาจึงได้รับการยกฐานะเป็น "ชุมชนชอยร่วมพัฒนา" ชุมชนที่ 4 ในจำนวน 20 ชุมชนของเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุด เปลี่ยนการปกครองจากสภาตำบลมาอยู่ในรูปของคณะกรรมการชุมชน มีประธานและคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรงเป็นฝ่ายบริหารปกครอง ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จึงถูกยกเลิกไป

ในเวลาใกล้เคียงกันนี้ รัฐได้มีนโยบายกำหนดโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกหรือ "อีสเทิร์นซีบอร์ด" ในพื้นที่ 3 จังหวัดคือ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา จึง

ทำให้พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุดส่วนหนึ่งถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ในโครงการด้วย โดยกำหนดให้เป็นที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและจัดสร้างท่าเรือน้ำลึกขนาดเล็กเพื่อขนถ่ายและขนส่งสินค้าออกต่างประเทศ โครงการนี้รัฐจำเป็นต้องใช้พื้นที่เป็นจำนวนมากในการจัดสร้างและดำเนินการ จึงได้ประกาศซื้อที่ดินเวนคืนจากชาวบ้านส่วนหนึ่ง

นอกจากนี้ชาวบ้านดั้งเดิมส่วนที่ไม่ถูกเวนคืนที่ดินได้ขายที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตรให้กับนักลงทุนที่ไปติดต่อซื้อในราคาที่ชาวบ้านพอใจจนหมด เพื่อใช้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมนอกเขตนิคมและซื้อไว้เก็งกำไร จากนั้นชาวบ้านได้ย้ายออกมาซื้อที่ดินที่อยู่ติดกับแนวถนนในซอยในปริมาณเนื้อที่เพียงพอแค่ปลูกบ้านเท่านั้น โดยปลูกยาวเรียงรายตามแนวนอนหลักตั้งแต่ปากซอยจนถึงท้ายซอยมีผลทำให้ทุกครัวเรือนต้องเลิกอาชีพเกษตรกรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และได้เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ แทน

ภายหลังจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้เริ่มขึ้น ชุมชนช่วยร่วมพัฒนาได้มีผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เช่น ด้านประชากร ลักษณะการตั้งบ้านเรือน พื้นที่ทำกิน การประกอบอาชีพ รวมทั้งการปกครอง (สำหรับรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้านจะกล่าวในหัวข้อต่อไป)

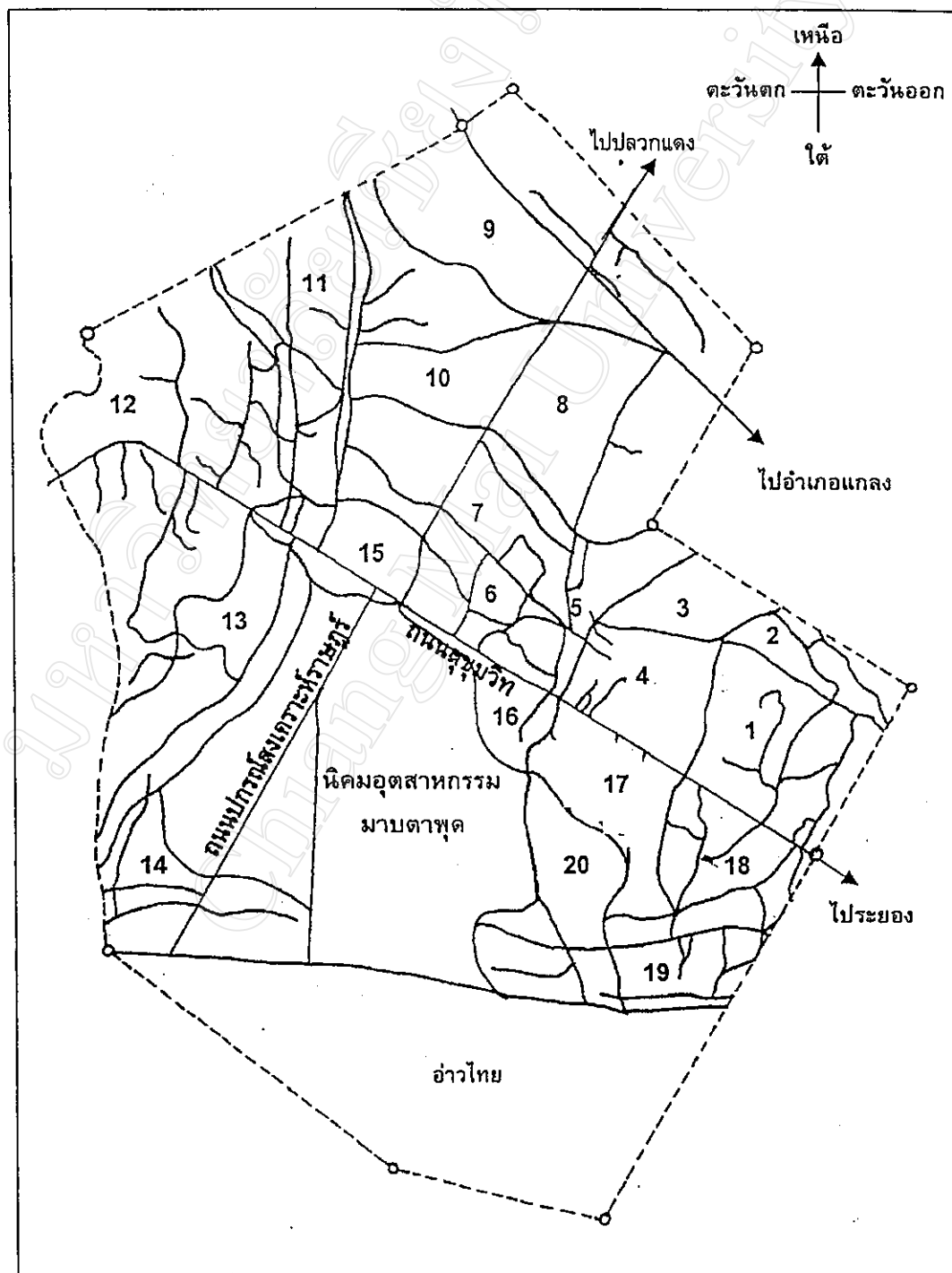
1.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพ

1.2.1 ลักษณะของพื้นที่และการตั้งบ้านเรือน

ชุมชนช่วยร่วมพัฒนาเป็นชุมชนที่ 4 ของเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุด ตั้งห่างจากสำนักงานเทศบาลฯ ประมาณ 4 กิโลเมตร ห่างจากศาลากลางจังหวัดระยอง ประมาณ 19 กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้ (ดูแผนผัง 2 ประกอบ)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ชุมชนวัดโสภณและชุมชนตลาดมาบตาพุด
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ชุมชนคลองน้ำหนูและชุมชนบ้านตากวน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ถนนสุขุมวิท ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	เขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดด้าน โรงกลั่นน้ำมันของบริษัทสตาร์ปิโตรเลียม รีไฟนิ่ง

แผนผัง 2 การแบ่งเขตชุมชนในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุด

รายชื่อชุมชนเรียงตามหมายเลขที่ระบุในแผนผัง ดังนี้

1. ชุมชนวัดโชติหิน	11. ชุมชนหนองหวายโสม
2. ชุมชนเขาไฟ	12. ชุมชนซากลูกหน้า
3. ชุมชนบ้างล่าง	13. ชุมชนมาบตาพุด
4. ชุมชนตลาดมาบตาพุด	14. ชุมชนหนองแพบ
5. ชุมชนวัดมาบตาพุด	15. ชุมชนตลาดห้วยโป่ง
6. ชุมชนบ้านอิสลาม	*16. ชุมชนวัดโสมณ
7. ชุมชนบ้านเพลง-มาบตาพุด	*17. <u>ชุมชนขอความร่วมมือพัฒนา</u>
8. ชุมชนบ้านบน	18. ชุมชนคลองน้ำหนู
9. ชุมชนมาบช้า	19. ชุมชนกรอกยายชา
10. ชุมชนห้วยโป่งใน	*20. ชุมชนบ้านตากวน

หมายเหตุ : สัญลักษณ์ * แสดงถึงชุมชนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด
 สัญลักษณ์ ____ แสดงถึงชุมชนเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

พื้นที่ในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนแรก เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ปลูกบ้านเป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 3 ใน 10 ส่วนของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ส่วนที่สอง เป็นพื้นที่ที่นายทุนได้ซื้อจากชาวบ้านไปหมดมีประมาณ 7 ใน 10 ส่วนของพื้นที่ทั้งหมด เพื่อใช้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและเล็กส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งนายทุนได้ปล่อยทิ้งเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า

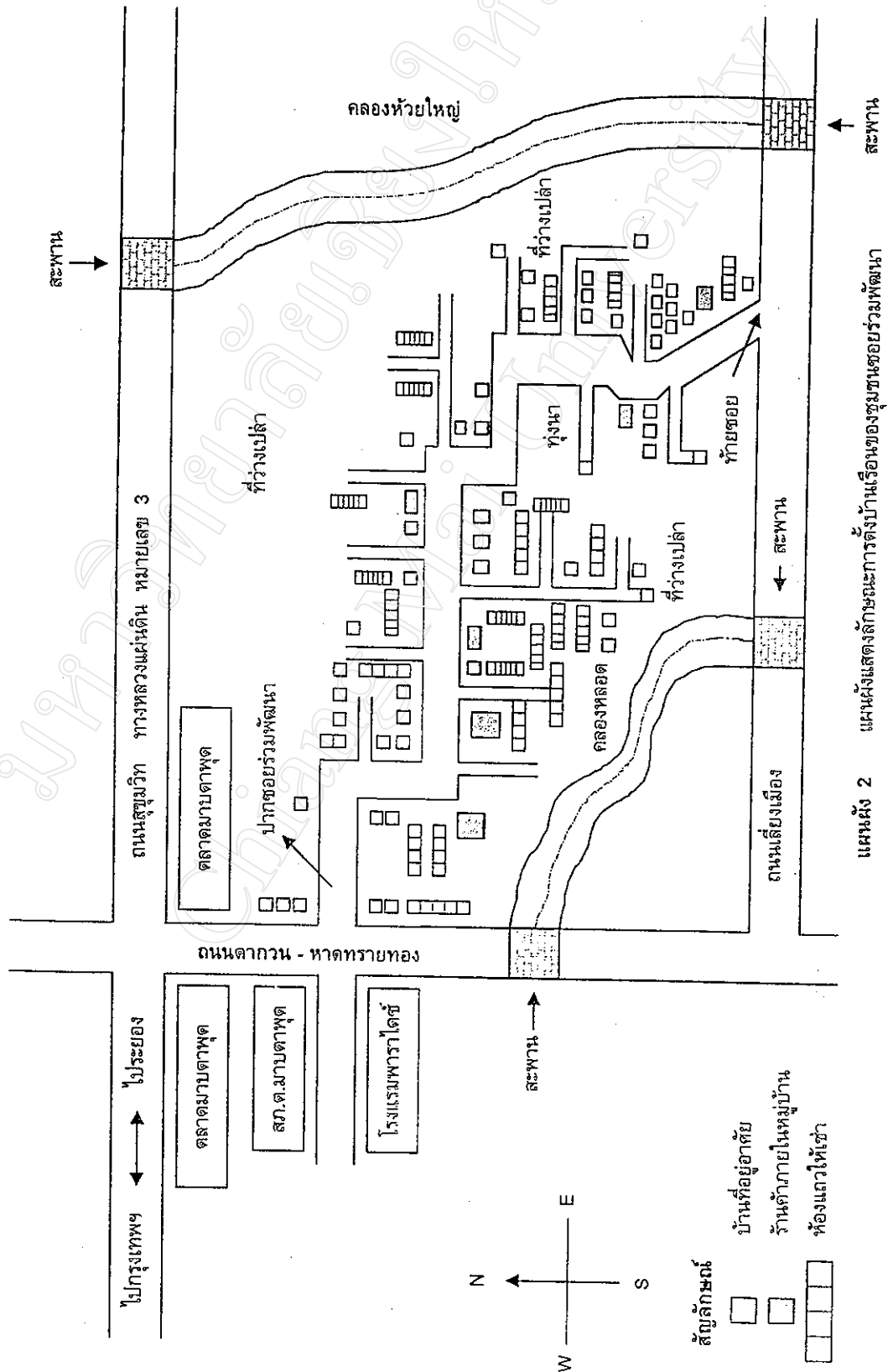
บริเวณชุมชนมีคลองตัดผ่าน 2 แห่ง แห่งแรกตัดผ่านภายในหมู่บ้านชื่อว่าคลองหลอด เป็นคลองที่ชาวบ้านช่วยกันขุดตั้งแต่อดีตเพื่อเป็นคลองส่งน้ำไว้บริโภคและทำการเกษตร ปัจจุบันชาวบ้านได้เลิกอาชีพทำการเกษตรและได้ขุดบ่อบาดาลไว้ใช้ภายในบ้าน จึงไม่ได้ใช้น้ำในคลองหลอดอีกเลย คลองอีกแห่งหนึ่งชื่อว่าคลองห้วยใหญ่ ตัดผ่านรอบนอกและทอดยาวขนานกับหมู่บ้านทางทิศตะวันออก กรมชลประทานเข้ามาสร้างแบบก่ออิฐถือปูนตลอดแนวคลอง เป็นลักษณะเดียวกับคลองชลประทานที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป มีน้ำในปริมาณค่อนข้างน้อยจะมีน้ำมากในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และชาวบ้านก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองนี้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากมีโรงงานขนาดใหญ่ตั้งติดกับคลองจำนวนหลายโรงงาน

ชาวบ้านเกรงว่าโรงงานต่าง ๆ อาจปล่อยน้ำเสียที่ปนเปื้อนสารพิษต่าง ๆ ลงสู่คลอง และอาจเป็นอันตรายต่อผู้ใช้น้ำได้

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนเดิมปลูกเป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูงอยู่ในบริเวณเดียวกันกับพื้นที่ทำกินกระจายกันอยู่ห่าง ๆ ประมาณ 20 ครัวเรือน ไม่กันรั้วเพียงแต่ชาวบ้านรับรู้กันว่าที่ดินของใครอยู่จุดใดถึงจุดใด แต่ปัจจุบันเนื่องจากชาวบ้านดั้งเดิมขายที่ดินไปหมด บ้านแบบเดิมจึงถูกรื้อทิ้งแล้วย้ายออกมาซื้อที่ดินปลูกบ้านยาวเรียงรายขนานไปกับถนนหลัก ปลูกสร้างแบบก่ออิฐถือปูนแบบเดียวกับบ้านของคนในเมืองโดยทั่วไป กันรั้วรอบบ้านทุกหลัง เมื่อสอบถาม ชาวบ้านเรื่องกันรั้ว ชาวบ้านได้ตอบสอดคล้องกันว่าเพื่อความปลอดภัยและป้องกันการลักขโมย เจ้าของที่ดินบางรายมีเนื้อที่มากได้ปลูกห้องแถวให้เช่า มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น มีตั้งแต่ 5 ห้องถึง 30 ห้องเพื่อรองรับการย้ายเข้าไปอาศัยในชุมชนของคนต่างถิ่นทั่วทุกภาคของประเทศไทย ที่เป็นลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรม มีอยู่ประมาณ 20 ราย บ้านอีก 7 หลังใช้เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและเปิดเป็นร้านขายของชำ ขณะนี้เหลือบ้านใต้ถุนสูงแบบเดิม 3 หลังเท่านั้นคือ บ้านของอดีตผู้ใหญ่บ้านและญาติของเขา (ดูแผนผัง 3 ประกอบ)

เนื่องจากในชุมชนมีไฟฟ้าใช้ จึงมีเครื่องใช้อำนวยความสะดวกสบายเช่น โทรทัศน์ วิทยุ ตู้เย็น โทรศัพท์ภายในบ้าน โทรศัพท์มือถือ (แต่ยังไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ) ส่วนโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค น้ำประปายังไม่สมบูรณ์ ชาวบ้านจึงยังคงใช้น้ำจากบ่อบาดาลเพื่อการบริโภคและอุปโภค

แผนผัง 3 แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนชอยร่วมพัฒนา

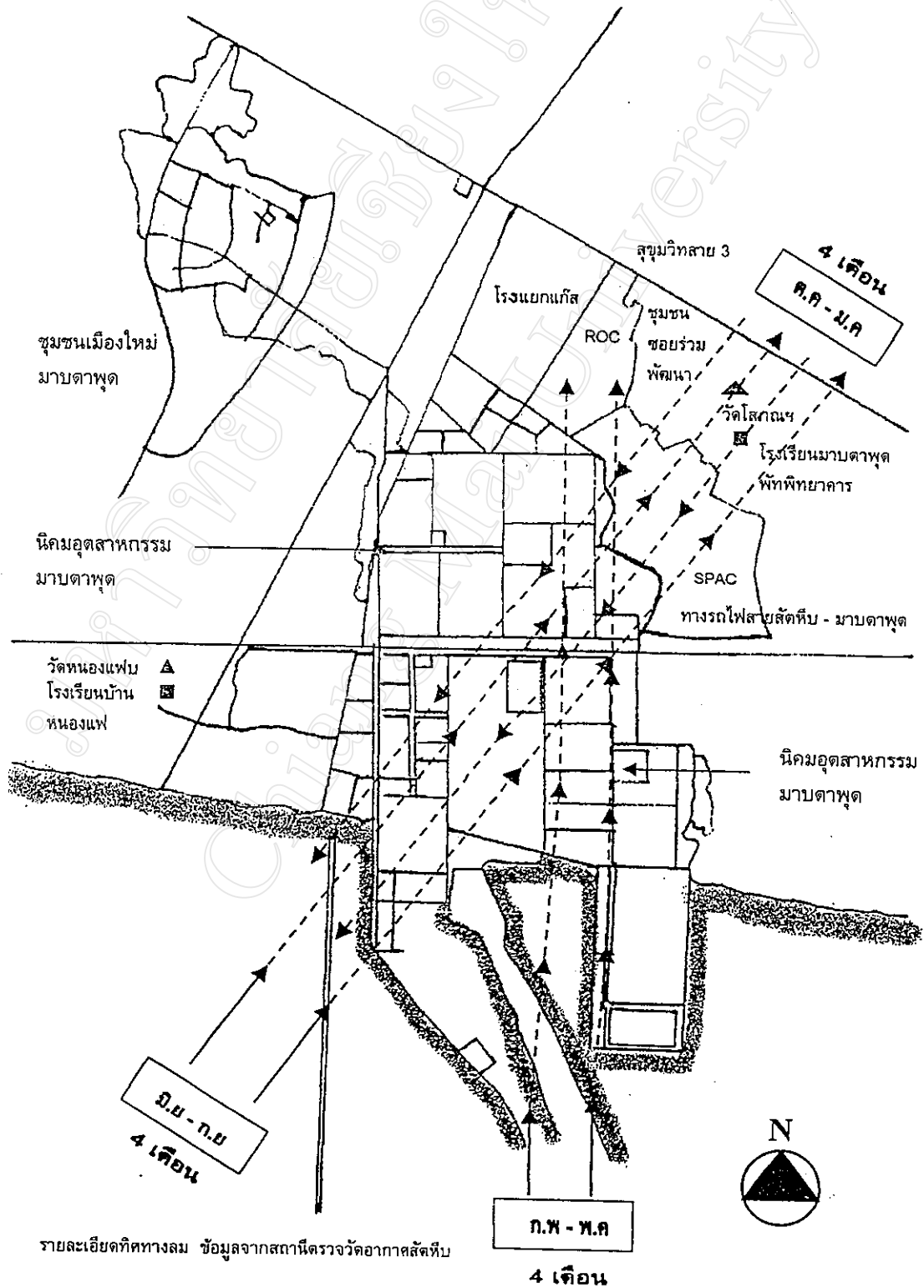
แผนผัง 2 แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนชอยร่วมพัฒนา

1.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และการคมนาคม

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล มีลักษณะเป็นเนินลูกฟูก ไม่มีป่าเขาและพื้นที่ทำการเกษตรหลงเหลืออยู่เลย ส่วนภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อน ทิศทางลมพัดเป็นลักษณะลมตะวันตกเฉียงใต้ พัดจากทะเลขึ้นสู่บกในเวลากลางวันที่เรียกว่าลมทะเล เป็นเวลาประมาณ 8-9 เดือน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - กันยายน แล้วจึงเปลี่ยนทิศทางการพัดเป็นลมตะวันออก เป็นเวลาประมาณ 3-4 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม - มกราคม

จากทิศทางการพัดดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรงกล่าวคือ โรงงานต่าง ๆ ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดตั้งอยู่ติดชายฝั่งทะเล ส่วนพื้นที่ชุมชนตั้งถัดลึกเข้าไปต่อจากเขตนิคม ห่างจากชายฝั่งทะเลประมาณ 1 กิโลเมตร เมื่อลมพัดจากทะเลขึ้นสู่บกจะพัดผ่านโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ก่อน แล้วจึงพัดต่อเข้าสู่ชุมชนพร้อมทั้งพัดพากลิ่นควัน และฝุ่นละอองที่ถูกปล่อยจากโรงงานเข้าไปด้วย ทำให้ชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ติดกับเขตนิคม และชุมชนใกล้เคียงได้รับผลกระทบจนล้มป่วยลง เนื่องจากต้องหายใจและสูดดมกลิ่นควัน และฝุ่นละอองเข้าไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นเวลายาวนานประมาณ 8-9 เดือนในรอบ 1 ปี จึงจะเปลี่ยนทิศทางเป็นลมตะวันออก ระยะเวลาเพียง 3-4 เดือนเท่านั้น (ดูแผนผัง 4 ประกอบ)

แผนผัง 4 ทิศทางลมระหว่างชุมชนมาบตาพุดกับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด
จังหวัดระยอง

การคมนาคม ภายในชุมชนมีถนนสายหลัก 1 สาย เริ่มจากปากซอยตัดแยกจากถนนสายตากวน - หาดทรายทอง ทอดยาวโค้งเลี้ยวตามลักษณะของพื้นที่และการตั้งบ้านเรือน (ดูแผนผัง 3 ประกอบ) ระยะทางจากปากซอยถึงท้ายซอยยาวประมาณ 6 กิโลเมตร ตลอดแนวถนนสายหลักมีถนนซอยตัดแยกด้านข้างของถนนจำนวน 13 ซอย เพื่อตัดเข้าสู่บ้านเรือนที่ตั้งลึกเข้าไป ถนนซอยเป็นทางตันทุกสาย เพราะถัดจากท้ายซอยเป็นพื้นที่ว่างเปล่าที่ขายให้นายทุนไปหมดแล้ว ไม่มีรถยนต์ประจำทางหรือรถยนต์รับจ้างวิ่งผ่าน มีแต่รถจักรยานยนต์รับจ้างประมาณ 10 คัน วิ่งรับส่งคนในหมู่บ้านเท่านั้น

1.3. สภาพด้านประชากรและการศึกษา

เทศบาลตำบลมาบตาพุดได้สำรวจจำนวนประชากรของชุมชนซอยร่วมพัฒนา เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2536 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,396 คน แยกเป็นชาย 752 คน หญิง 644 คน หลังจากปี พ.ศ. 2536 จนถึง พ.ศ. 2541 ก็ไม่ได้ทำการสำรวจโดยแยกส่วนของแต่ละชุมชน เนื่องจากอยู่ในระหว่างย้ายสำนักงานจากที่เดิมซึ่งเป็นอาคารพาณิชย์ชั่วคราวมาอยู่อาคารสำนักงานใหญ่ที่ตั้งอยู่ในปัจจุบัน

อดีตผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการชุมชนกล่าวว่า จำนวนประชากรในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ เพราะมีชาวบ้านต่างถิ่นเกือบทุกภาคของประเทศไทยที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เข้าไปเช่าห้องแถวในชุมชนเพราะอยู่ใกล้โรงงาน อีกทั้งมีการย้ายเข้าออกอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจำนวนประชากรเมื่อปี พ.ศ. 2540 จึงเป็นเพียงโดยประมาณเท่านั้นคือกลุ่มอายุ 1 - 10 ปี มีประมาณ 200 คน กลุ่มอายุ 11 - 20 ปี มีประมาณ 350 คน กลุ่มอายุ 21 - 60 ปี มีประมาณ 1,400 คน และกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไปมี 20 คนโดยประมาณ

ทางการศึกษา แหล่งข้อมูลกลุ่มเดิมให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ประชากรจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีมีจำนวน 5 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายมีมากที่สุดประมาณร้อยละ 60 ของประชากรทั้งหมด ถัดมาเป็นระดับประถมศึกษา ประมาณร้อยละ 35 ของประชากรทั้งหมด และอีกประมาณร้อยละ 5 ของประชากรเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่ได้เรียนหนังสือ สำหรับประชากรที่อยู่ในวัยเรียนจะไปเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลมาบตาพุด ระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่เรียนที่โรงเรียนเทศบาลตำบลมาบตาพุด ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายเรียนที่โรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคารและโรงเรียนระยองวิทย 2 เป็นโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มีบางส่วนที่ไป

เรียนในตัวจังหวัดระยองและจังหวัดใกล้เคียงคือ ชลบุรี จันทบุรี แต่เป็นส่วนน้อยที่ไม่ได้เรียนในระบบโรงเรียนหรือทำงานแล้วจะไปเรียนที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนทั้งระดับอำเภอและจังหวัด ส่วนการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการของคนในชุมชนคือกลุ่มอาชีพเลี้ยงตะพาบน้ำ กลุ่มนี้จะติดต่อสัมพันธ์กับเครือข่ายกลุ่มอาชีพเดียวกันทั้งภายในและที่อยู่นอกชุมชน เพื่อเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเลี้ยงตะพาบน้ำ ตลอดจนการติดต่อซื้อขายตะพาบน้ำ ซึ่งเครือข่ายกลุ่มอาชีพนี้มีกระจายอยู่ทั้งในจังหวัดระยองและจังหวัดใกล้เคียง เช่น ชลบุรี จันทบุรี เป็นต้น

1.4 สภาพทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง

1.4.1 สภาพทางด้านเศรษฐกิจ

เดิมชุมชนขอร่วมพัฒนาทั้งหมดประกอบอาชีพเกษตรกรรมเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ในเขตตำบลมาบตาพุด เช่น ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ทำไร่นาสัมปะหลัง ไร่สับปะรด ไร่อ้อย เป็นต้น มีทั้งการทำเพื่อยังชีพและเป็นธุรกิจการค้าควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ดินจำนวนค่อนข้างมาก ผลผลิตทางการเกษตรจึงมีมากพอที่จะส่งขายตลาด แต่รายได้จากการขายผลผลิตไม่ค่อยแน่นอน เปลี่ยนแปลงขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าปีไหนฝนตกน้อยผลผลิตจะได้น้อย รายได้จากการขายก็ลดน้อยตามไปด้วย รายได้ประมาณปีละ 10,000 - 30,000 บาท ต่อครัวเรือน แต่ชาวบ้านก็ยังพออยู่ได้ไม่ถึงกับร่ำรวยและไม่ถึงกับขาดแคลน มาระยะหลังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา ชาวบ้านประสบปัญหาที่ดินเสื่อมโทรมเพราะใช้ปลูกมันสำปะหลังมานาน ถึงแม้จะไถปุ๋ยบำรุงแล้วก็ยังไม่ดีขึ้น ประกอบกับรัฐมีความประสงค์จะใช้ที่ดินบริเวณชุมชนสร้างเป็นนิคมอุตสาหกรรม รวมทั้งนักลงทุนต้องการซื้อที่ไว้เก็งกำไร ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าวชาวบ้านจึงได้ขายที่ดินให้กับรัฐและนักลงทุนไปจนหมด และเลิกอาชีพเกษตรกรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ผลจากการเลิกอาชีพเกษตรกรรมทำให้ชาวบ้านดั้งเดิมที่อยู่ในวัยสูงอายุอยู่บ้านโดยไม่ได้ทำอะไร ส่วนคนหนุ่มสาวที่อยู่ในวัยทำงานก็แยกย้ายไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น เป็นลูกจ้างแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ชีวธจักรยานยนต์รับจ้าง ค้าขายในตลาดสด เปิดร้านค้าขายอยู่ที่บ้าน ทำธุรกิจให้เช่าห้องแถว เลี้ยงตะพาบน้ำอยู่ที่บ้านตนเอง รับราชการเป็นลูกจ้างตามบริษัทห้างร้าน สำหรับอาชีพที่ชาวบ้านทำมากที่สุดคือลูกจ้างแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม และที่มีจำนวนน้อยที่สุดคือรับราชการมีอยู่ประมาณ 4 - 5 รายเท่านั้น

อาชีพที่มีรายได้มากที่สุดคือธุรกิจให้เช่าห้องแถว มีจำนวน 20 ราย มีรายได้ตั้งแต่ 15,000 - 30,000 บาท ต่อเดือน อาชีพที่มีรายได้มากรองลงมาคือ อาชีพเลี้ยงตะพาบน้ำ แต่มีเพียงประมาณ 10 รายเท่านั้น มีรายได้ประมาณเดือนละ 10,000 - 20,000 บาท กลุ่มอาชีพที่มีรายได้น้อยที่สุดคือกลุ่มลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและบริษัทจักรยานยนต์รับจ้างซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ของชุมชน มีรายได้เดือนละประมาณ 3,000 - 6,000 บาท

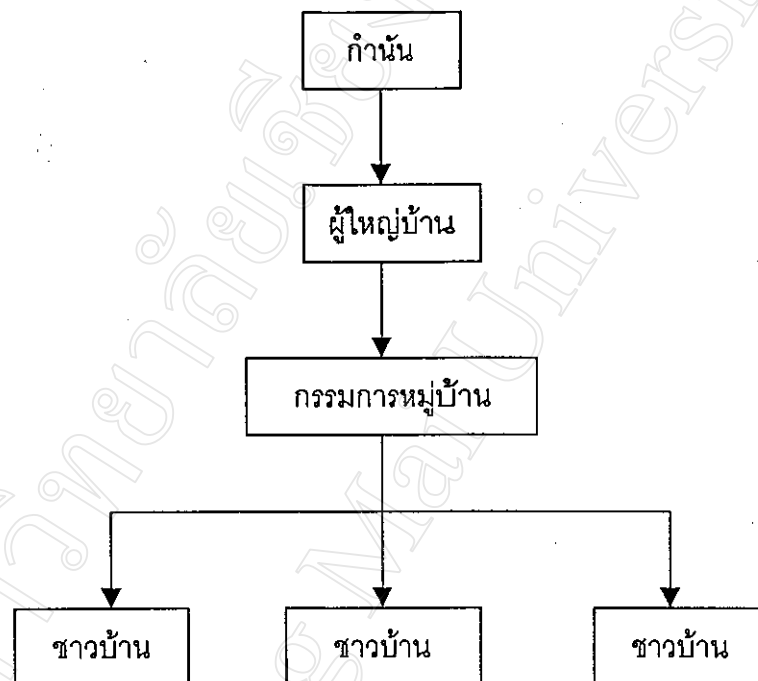
1.4.2 สภาพทางด้านสังคม

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน สภาพทางด้านสังคมได้เปลี่ยนรูปแบบจากสังคมชนบทมาอยู่ในสภาพของสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรมโดยสิ้นเชิงกล่าวคือ พื้นที่ที่เคยเป็นไร่ นา สวน เปลี่ยนเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดต่าง ๆ กระจายอยู่รอบชุมชนและเป็นที่ตั้งบ้านเรือนยาวเรียงรายอย่างหนาแน่น ลักษณะของตัวอาคารบ้านเรือนก็เปลี่ยนแปลงไปดังได้กล่าวแล้ว ประชากรมีทั้งชาวบ้านดั้งเดิมและที่ย้ายเข้ามาอยู่ในใหม่จากจังหวัดใกล้เคียง และจากภาคต่าง ๆ ของประเทศ จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นแต่ไม่คงที่เนื่องจากการมีการย้ายเข้าออกของคนต่างถิ่นที่เข้ามาเช่าห้องแถวเพื่อเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมตลอดเวลา ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ ๆ คือกลุ่มคนดั้งเดิมและกลุ่มชาวบ้านต่างถิ่น (ที่เช่าห้องแถว) แต่ละกลุ่มจะติดต่อสัมพันธ์และไปมาหาสู่เฉพาะกลุ่มตน สำหรับกลุ่มชาวบ้านดั้งเดิมนอกจากจะติดต่อสัมพันธ์กับชาวบ้านดั้งเดิมในชุมชนด้วยกันเองแล้ว ยังมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวบ้านดั้งเดิมในชุมชนใกล้เคียงด้วย ส่วนชาวบ้านดั้งเดิมกับกลุ่มชาวบ้านที่เข้ามาอยู่ในใหม่จะติดต่อสัมพันธ์กันเฉพาะในเชิงธุรกิจ เป็นต้นว่ามาติดต่อเช่าห้องแถวหรือซื้อสินค้าในร้านค้าย่อย ส่วนความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานนั้น ชาวบ้านดั้งเดิมในชุมชนจะไม่แต่งงานกันเอง แต่จะแต่งงานกับคนนอกชุมชนซึ่งในเรื่องนี้กลุ่มชาวบ้านดั้งเดิมกล่าวว่า ชาวบ้านเชื่อว่าคนในชุมชนเป็นเครือญาติกันทั้งญาติสนิทและญาติห่าง ๆ โดยทางสายเลือดหรือที่เรียกว่าเป็นญาติพี่น้องกัน จึงไม่มีใครกล้าแต่งงานกันเพราะเกรงจะผิดธรรมเนียมที่คนรุ่นก่อนสั่งสอนมา หลังจากแต่งงานแล้วบางครั้งครอบครัวก็อยู่ในชุมชนเดิมหรือย้ายไปอยู่ในชุมชนของกลุ่มสมรสรวมทั้งไปอยู่ในถิ่นที่อยู่ใหม่ ทำให้ความสัมพันธ์ทางสายเลือดและเครือญาติกระจายออกไปยังชุมชนอื่น ๆ กลายเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่กว้างขวางออกไป

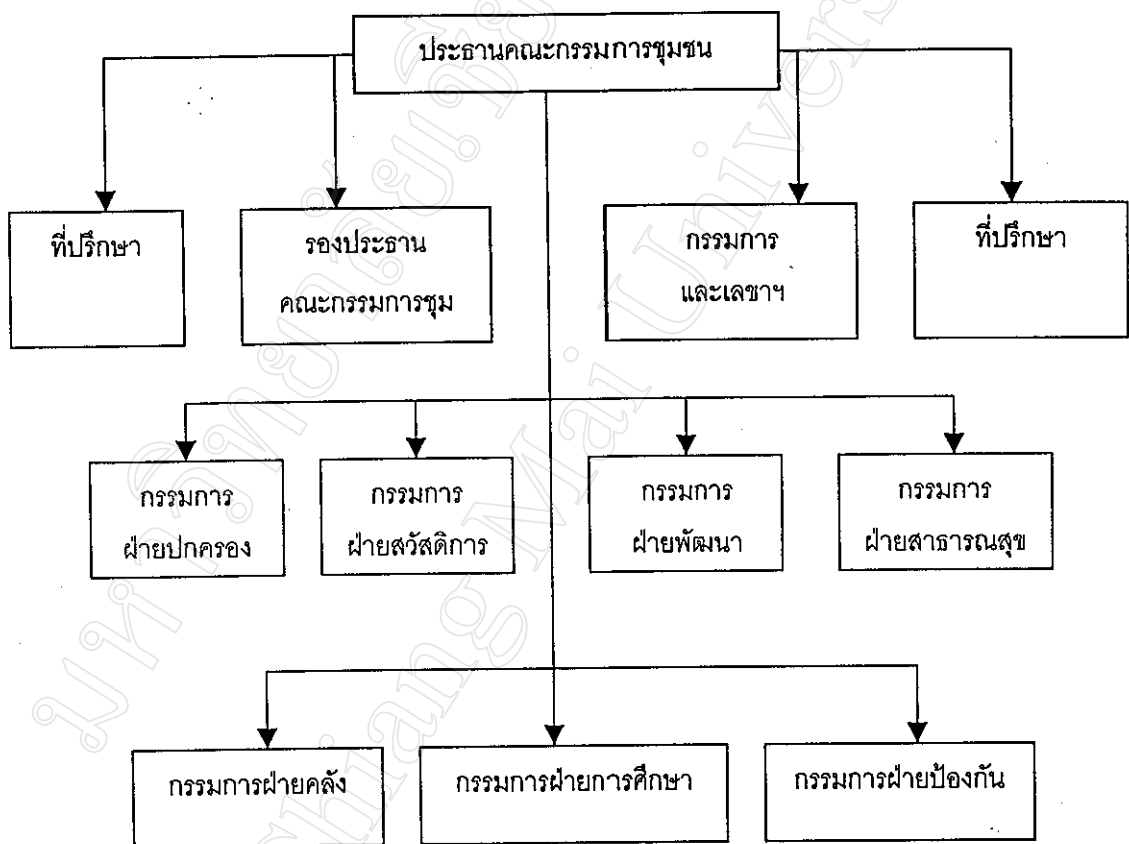
1.4.3 สภาพด้านการปกครองและการเมือง

ก. ด้านการปกครอง เดิมชุมชนชอยร่วมพัฒนาอยู่ในฐานะหมู่บ้าน หมู่ที่ 7 ของตำบลมาบตาพุด มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำที่เป็นทางการและอยู่ภายใต้การปกครองของกำนันประจำตำบลอีกชั้นหนึ่ง การบริหารงานอยู่ในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน (ดูแผนผัง 5 ประกอบ) หลังจากหมู่บ้านชอยร่วมพัฒนาได้ยกฐานะเป็นชุมชนชอยร่วมพัฒนา เมื่อปี พ.ศ. 2535 การปกครองทั้งหมดจึงขึ้นตรงต่อเทศบาลตำบลมาบตาพุด ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้ถูกยกเลิกไป ระบบการปกครองจึงเปลี่ยนมาอยู่ในรูปของคณะกรรมการชุมชน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งจำนวน 12 คน หลังจากได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านแล้ว เทศบาลตำบลมาบตาพุดจึงได้ประกาศจัดตั้งอย่างเป็นทางการ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2539 เป็นต้นมา อีกทั้งเป็นคณะกรรมการชุมชนชุดแรกของระบบการปกครองแบบใหม่ (ดูแผนผัง 6 ประกอบ) ถึงกระนั้นก็ดี ผู้ได้รับเลือกตั้งกว่าครึ่งเป็นกลุ่มคนที่เคยเป็นกรรมการหมู่บ้านแบบเดิมมาก่อน โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านคนเดิมได้รับเลือกเป็นประธานคณะกรรมการชุมชน ส่วนอดีตกำนันได้ยุติบทบาทผู้นำท้องถิ่นตั้งแต่นั้นมา

แผนผัง 5 แผนผังแสดงสายการปกครองอย่างเป็นทางการของหมู่บ้าน
ชอยร่วมพัฒนา (แบบเดิม)

แผนผัง 6 แสดงสายการปกครองอย่างเป็นทางการของชุมชนซอยร่วมพัฒนา (แบบใหม่)

ข. ทางด้านการเมือง

ชุมชนมีการเคลื่อนไหวทางการเมือง 2 รูปแบบคือ การเคลื่อนไหวอย่างชัดแจ้งเปิดเผย และการเคลื่อนไหวอย่างไม่ชัดแจ้งหรือไม่เปิดเผย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มใดเคลื่อนไหวเรื่องใดและอยู่ในสถานการณ์อย่างไร รูปแบบการเคลื่อนไหวก็จะแตกต่างกันออกไปดังนี้

รูปแบบที่ 1 การเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างชัดแจ้งเปิดเผย เป็นการรวมตัวระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการของชุมชนขอความร่วมมือร่วมกับเครือข่ายกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการของชุมชนอื่น ๆ ในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุด ที่ได้รับผลกระทบด้านมลพิษทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจำนวน 20 ชุมชน รวมทั้งกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น พระครูนักการเมืองระดับท้องถิ่น เป็นการรวมตัวเพื่อประชุมเกี่ยวกับปัญหามลพิษและแนวทางการแก้ปัญหา มีลักษณะเป็นการประชุมเฉพาะกิจหรือการประชุมที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีการกำหนดวัน เวลา และสถานที่ประชุมแน่นอนตายตัว การรวมตัวประชุมแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของปัญหามลพิษ ถ้ามีความรุนแรงและระยะเวลาการปล่อยสารพิษยาวนาน กลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวก็จะติดต่อประสานกันเพื่อร่วมกันหาแนวทางการแก้ปัญหา สำหรับสถานที่ในการประชุมส่วนใหญ่จะใช้ศาลาวัดโสภณวนาราม และโรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร

การเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างชัดแจ้งอีกกรณีหนึ่งคือ การเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนที่เป็นทางการจำนวน 12 คน ผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกคนเป็นคนในชุมชน จึงรู้จักคุ้นเคยสนิทสนมกับคนในชุมชนเดียวกัน ดังนั้นการหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครทุกคนจึงเป็นการออกพบปะพูดคุยตามบ้านของชาวบ้านในชุมชนและหาเสียงไปในตัว ไม่มีการจัดตั้งเวทีหาเสียงหรือจัดขบวนรณรงค์หาเสียงแต่อย่างใด

การเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกอย่างหนึ่งคือ การรวมตัวเพื่อชุมนุมต่อต้าน เป็นการเคลื่อนไหวร่วมกันของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น ตลอดจนกลุ่ม NGO การชุมนุมต่อต้านแต่ละครั้งกระทำอย่างชัดแจ้ง เปิดเผยมติและยื่นข้อเรียกร้องที่ชัดเจน เป็นการใช้วิถีทางการเมืองเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองและเรียกร้องให้ฝ่ายถูกต่อต้านรับและปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กลุ่มผู้ชุมนุมต้องการ การรวมตัวดังกล่าวนี้พบว่านอกจากทุกกลุ่มจะออกมาเคลื่อนไหวเพราะได้รับผลกระทบโดยตรงแล้ว ยังต้องอาศัยความสามารถของกลุ่มผู้นำและกลุ่มแกนนำที่จะทำให้กลุ่มรวมตัวอย่างหนาแน่น พร้อมเพิ่กันและกล้าที่จะออกมารวมตัว

เพื่อต่อต้าน ที่เป็นเช่นนี้เพราะในระหว่างที่แกนนำชาวบ้านคนสำคัญคือ นายสกล โสภณ ยังมีชีวิตอยู่ได้เป็นผู้นำชาวบ้านออกมารวมตัวต่อต้านทุกครั้ง แต่หลังจาก นายสกล โสภณ ได้ถูกยิงเสียชีวิต การเคลื่อนไหวนี้ก็ยุติลงโดยชาวบ้านกล่าวว่า ไม่กล้าออกมาเคลื่อนไหวอีกต่อไปเพราะกลัวตายเหมือนอย่าง นายสกล โสภณ

หรือกรณีความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ทั้ง 12 คน ได้แตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย โดยมีสาเหตุมาจากความคิดเห็นและแนวทางการแก้ปัญหาให้ชาวบ้านไม่ตรงกัน ฝ่ายแรกต้องการชุมนุมต่อต้าน ซึ่งฝ่ายนี้มีทั้งกลุ่มผู้นำและชาวบ้านให้การสนับสนุนมากกว่า อีกฝ่ายหนึ่งไม่เห็นด้วยและพยายามคัดค้านแต่ไม่สำเร็จ ซึ่งฝ่ายนี้มีผู้สนับสนุนน้อยกว่า ในที่สุดฝ่ายหลังไม่สามารถอยู่ต่อไปได้จึงได้ลาออกจากตำแหน่งคณะกรรมการชุมชนไป ความขัดแย้งของทั้ง 2 ฝ่ายนับได้ว่าเป็นความขัดแย้งทางการเมืองโดยตรง ทั้งนี้เพราะว่ากลุ่มผู้นำทั้ง 12 คน ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง ด้วยวิถีทางการเมือง ผลงานของทุกคนจะถูกเฝ้ามองจากประชาชนที่เลือกตั้งเข้ามา ซึ่งจะมีผลต่อการเลือกตั้งในครั้งต่อไป จึงกล่าวได้ว่าความขัดแย้งครั้งนี้เป็นความขัดแย้งทางการเมือง เพราะมีผลประโยชน์ทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

รูปแบบที่ 2 การเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างไม่ขัดแย้งหรือไม่เปิดเผย เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการที่ต้องการรวมตัวชาวบ้านเพื่อต่อต้านได้มีการนัดประชุมเพื่อวางแผนงาน เป็นการประชุมในทางลับที่ไม่เป็นทางการ ใช้บ้านของผู้นำคนใดคนหนึ่งเป็นที่นัดประชุมและหมุนเวียนกันไปในการประชุมครั้งต่อไป เหตุผลที่ต้องวางแผนกันอย่างลับ ๆ เพราะว่าในระยะแรก ๆ ที่มีการนัดชุมนุมต่อต้าน กลุ่มผู้นำได้มีการแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทราบล่วงหน้า ดังนั้นเมื่อถึงกำหนดวันชุมนุม หน่วยงานต่าง ๆ จึงได้มีการเตรียมการณโดยการหยุดปล่อยสารพิษทุกโรงงาน ทำให้กลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าไปสังเกตการณ์ไม่พบความผิดปกติ เช่น กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่ม NGO และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายนอกชุมชน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้กลุ่มผู้นำและกลุ่มแกนนำได้ปรับกลยุทธ์ใหม่คือการประชุมลับเพื่อวางแผนและไม่มีการแจ้งให้หน่วยงานใด ๆ ทราบ เมื่อถึงเวลาชาวบ้านก็ออกมาชุมนุม ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและโรงงานเมื่อไม่ทราบล่วงหน้าจึงไม่ได้เตรียมการใด ๆ จึงปล่อยสารพิษออกมาตามปกติทำให้กลุ่มที่เข้าไปสังเกตการณ์ได้ทราบข้อเท็จจริง ทำให้กลุ่มสื่อมวลชนเสนอข่าวอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนท้องถิ่นและส่วนกลางออกมาเคลื่อนไหวตรวจสอบ ปัญหาจึงได้รับความสนใจและแก้ไขในระดับหนึ่ง แต่เป็น

การแก้ไขเฉพาะช่วงเวลาที่บ้านชุมชุมต่อต้านเท่านั้น เพราะหลังจากการชุมนุมสลายตัว ชาวบ้านสงบลงสักระยะ โรงงานก็ปล่อยสารพิษออกมากระทบกับชาวบ้านอีก ทำให้ชาวบ้าน ต้องออกมาชุมนุมอีก ด้วยการนำของกลุ่มผู้นำที่ใช้การวางแผนในทางลับดังกล่าว

กลุ่มผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ เป็นกลุ่มคณะอาจารย์โรงเรียนมาบตาพุด พันพิทยาคาร มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยการรวมตัวคณะครูและนักเรียนเพื่อชุมนุมต่อต้านโรงงาน การวางแผนงานมีเฉพาะคณะครูและนักเรียนในโรงเรียนเท่านั้น และไม่มีการแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือโรงงานทราบล่วงหน้าว่าจะมีการชุมนุมต่อต้าน การชุมนุม เป็นไปอย่างสงบและอยู่ภายในบริเวณโรงเรียนเท่านั้น ครูนักเรียนมีการยกป้ายข้อความ เรียกร้องให้แก้ปัญหามลพิษ ใช้เวลาชุมนุม 1 วัน เหตุผลที่กล่าวว่าการวางแผนการชุมนุม ต่อต้านของโรงเรียนเป็นไปในทางลับไม่เปิดเผย เพราะว่าหลังจากโรงเรียนได้สลายการชุมนุม ได้ไม่นาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น ทั้งหน่วยงานทางการศึกษาและหน่วยงาน ของการอุตสาหกรรมได้ส่งหนังสือแจ้งไปยังโรงเรียนว่า ถ้าโรงเรียนจะมีการเคลื่อนไหวใด ๆ ใน ครั้งต่อไป ขอให้แจ้งให้หน่วยงานบังคับบัญชาหน่วยเหนือและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบล่วงหน้าและขอให้เคลื่อนไหวอยู่ในกรอบที่เหมาะสม ข้อความดังกล่าวจึงยืนยันได้ว่า การวางแผนงานของโรงเรียนเป็นไปในทางลับหรือไม่เปิดเผยเพราะว่าไม่มีการแจ้งให้หน่วยงานใด ทราบเลย

1.5 สภาพทางด้านประเพณี วัฒนธรรม

ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนหลายอย่างเป็นแบบเดียวกันทั้งจังหวัด ระยอง อาทิเช่น ประเพณีห่มผ้าพระเจดีย์กลางน้ำ ประเพณีลอยกระทง งานปีใหม่และงาน กาศาต เทศกาลผลไม้และของดีจังหวัดระยอง งานวันสุนทรภู่ ซึ่งส่วนใหญ่ทางจังหวัดเป็นผู้จัดและชาวบ้านจะไปร่วมงานต่าง ๆ ดังกล่าว

สำหรับประเพณีที่จัดในหมู่บ้านเป็นประจำทุกปีคือ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน เป็นประเพณีทางศาสนาจะจัดประมาณเดือนธันวาคม เนื่องจากคนในชุมชนทั้งหมดนับถือ ศาสนาพุทธเพียงศาสนาเดียวและมีความเชื่อว่าการทำบุญกลางบ้านจะช่วยให้คนในชุมชนอยู่ เย็นเป็นสุข เจริญรุ่งเรือง ชาวบ้านจึงมาร่วมงานกันอย่างพร้อมเพรียงโดยเฉพาะคนสูงอายุ และวัยกลางคน ลักษณะของงาน มีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นหลักคือ มีการทำบุญตักบาตร พระในตอนเช้า ถวายภัตตาหารเพล พระสวดอภิธรรมให้ศีลให้พรเป็นอันเสร็จพิธี หลังจากนั้นชาวบ้านร่วมกันรับประทานอาหารตั้งแต่กลางวันจนถึงค่ำจึงแยกย้ายกลับบ้าน ซึ่งการรวม

ตัวในลักษณะนี้จะไม่เกิดขึ้นอีกจนกว่าจะถึงเดือนธันวาคมของปีต่อไป ส่วนการทำบุญอื่น ๆ เช่น วันพระ วันสำคัญทางศาสนา ชาวบ้านจะไปทำบุญ 2 วัด คือ วัดมาตาพุดและวัด โสภณวนาราม

ทางด้านวัฒนธรรมในชุมชน ปัจจุบันประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีทั้ง ชาวบ้านดั้งเดิมและชาวบ้านกลุ่มใหม่ที่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในภายหลัง วัฒนธรรมของชุมชน หรือแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน จึงมีทั้งแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ดั้งเดิมและชาวบ้านกลุ่มใหม่ ดังนี้

วัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิม

มีลักษณะเดียวกันกับวัฒนธรรมของคนไทยภาคกลางโดยทั่วไป เช่น วัฒนธรรมการกิน การพูด การแต่งกาย รวมทั้งวัฒนธรรมทางสังคมอื่น ๆ เช่น การไปร่วมงานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวยังคงมีอยู่ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างคือ การพบปะสัมพันธ์ของคนในชุมชน เดิมชาวบ้านมารวมตัวกันที่บ้านใดบ้านหนึ่ง เพื่อพบปะพูดคุยกันในตอนเย็นจนถึงค่ำก็จะแยกย้ายกันกลับ เช่นเดียวกับสังคมไทยในชนบทโดยทั่ว ๆ ไป แต่ผลของความเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทมาเป็นสังคมเมือง ความเจริญทางด้านวัตถุเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว เช่น การกันรั้วรอบบ้าน มีโทรทัศน์ดูเกือบทุกบ้านทำให้การรวมตัวดังกล่าวหมดไป ชาวบ้านจะอยู่ในบ้านของตนเอง เปิดทีวีดูเฉพาะภายในครอบครัว จะออกมาพบปะเพื่อนบ้านที่ร้านค้าย่อยในหมู่บ้าน มีการทักทายและนั่งคุยกันกลุ่มละประมาณ 3 - 5 คน ในช่วงเวลาประมาณ 17.00 - 18.00 น. จากนั้นก็จะแยกย้ายกันกลับบ้านของตนเอง แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ เช่น เวลาใดที่ชาวบ้านมีงานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ชาวบ้านดั้งเดิมก็จะไปร่วมงานและให้ความร่วมมือช่วยเหลือทุกอย่างตามความถนัดของแต่ละคน เช่น ทำอาหาร ทำดอกไม้ จัดสถานที่ ความร่วมมือดังกล่าวเป็นไปอย่างธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะในชุมชนไม่มีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาวหรือกลุ่มอื่น ๆ อย่างเป็นทางการ จึงไม่มีการกำหนดหน้าที่ชัดเจนตายตัว ใครถนัดอย่างใดก็ทำอย่างนั้นให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่

แต่ถึงแม้ว่าในชุมชนจะไม่มีกรรวมกลุ่มหรือจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ แต่ในชุมชนก็มีการรวมกลุ่มกันตามธรรมชาติ เช่น การพบปะของผู้ประกอบอาชีพอย่างเดียวกัน (เลี้ยงตะพาบน้ำ ขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง) การจับกลุ่มพูดคุยของชาวบ้านหรือการรวมกลุ่มตามงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในและภายนอกชุมชน การรวมกลุ่มของแม่บ้านเพื่อทำ

กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการรวมกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้เป็นการรวมกลุ่มกันอย่างหลวม ๆ ไม่มีพิธีรีตองอย่างเป็นทางการในการทำกิจกรรมร่วมกัน ใครจะเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่ก็ได้ ไม่มีการบังคับ เกณฑ์หรือกำหนดบทบาทหน้าที่ใด ๆ ทั้งสิ้น แต่จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า ถ้าในชุมชนมีกิจกรรมใด ๆ เช่น กิจกรรมทางศาสนา ทางสังคม คนในชุมชนก็จะมารวมตัวกันให้ความร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวบ้านดั้งเดิมซึ่งมีความสนิทสนมคุ้นเคยและผูกพันกันมาช้านานจะเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

การรวมกลุ่มต่าง ๆ ตามธรรมชาติดังกล่าวนี้ ถึงแม้จะเป็นการรวมตัวของกลุ่มเล็ก ๆ และเกาะกลุ่มกันอย่างหลวม ๆ แต่ก็สามารถมารวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ได้ โดยอาศัยศักยภาพของผู้นำที่สามารถประสานและเชื่อมโยงให้กลุ่มย่อยมารวมตัวเป็นกลุ่มใหญ่เพื่อให้ชาวบ้านมีศักยภาพ พลัง อำนาจ เพื่อผลักดันให้หน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเร่งแก้ปัญหาผลกระทบของชาวบ้านครั้งนี้ เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับโรงงานและชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐที่กำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้

วัฒนธรรมของชาวบ้านกลุ่มใหม่

ชาวบ้านกลุ่มใหม่เป็นคนที่มาจากทั่วทุกภาคของประเทศไทย เพื่อมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เหตุที่เข้าไปเช่าห้องแถวในชุมชนเพราะอยู่ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรมที่กระจายอยู่รอบ ๆ ชุมชน และใกล้เขตนิคมอุตสาหกรรม

ทางด้านวัฒนธรรมของชาวบ้านกลุ่มใหม่นี้ สังเกตได้ว่าแบบแผนการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย กินอยู่อย่างง่าย ๆ ให้ชีวิตแบบพออยู่พอกิน ตอนเช้าต่างแยกย้ายกันไปทำงานตามโรงงานต่าง ๆ ตอนเย็นเลิกงานกลับบ้านก็จะเข้าห้องแถวของตนเอง ไม่เข้าไปรวมกลุ่มพูดคุยกับชาวบ้านดั้งเดิม แต่จะรวมกลุ่มกับคนที่เช่าห้องแถวเดียวกันเท่านั้น บางครั้งไปรวมกลุ่มกันที่ห้องใดห้องหนึ่งเพื่อพบปะพูดคุยหรือกินข้าวร่วมกัน แต่ละคนจะนำอาหารของตนไปรวมกันและนั่งล้อมวงกินด้วยกัน และจะย้ายไปรวมกันในห้องอื่นในการกินครั้งต่อไป

การรวมกลุ่มของชาวบ้านกลุ่มใหม่เป็นไปอย่างธรรมชาติ เป็นการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ จะเกาะกลุ่มกันเฉพาะคนที่มาจากท้องถิ่นหรือภาคเดียวกัน โดยสังเกตได้จากภาษาที่พูดกัน เช่น กลุ่มที่มาจากภาคอีสานก็จะพูดคุยกันด้วยภาษาท้องถิ่นอีสาน เป็นต้น จะพบปะกับชาวบ้านดั้งเดิมเฉพาะในเวลาไปซื้อของในร้านค้าย่อย และเนื่องจาก

เจ้าของร้านค้าย่อยเป็นชาวบ้านดั้งเดิมที่พูดภาษาถิ่นไทยกลาง ชาวบ้านกลุ่มใหม่จึงใช้ภาษากลางสื่อสารกับชาวบ้านดั้งเดิม

ส่วนงานประเพณีทำบุญกลางบ้านของชาวบ้านดั้งเดิม ผู้นำในชุมชนจะเชิญชวนคนทุกกลุ่มไปร่วมกัน ซึ่งชาวบ้านกลุ่มใหม่ส่วนหนึ่งก็ไปร่วมงานด้วย ส่วนกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ เช่น งานศพ งานแต่งงานหรืองานขึ้นบ้านใหม่ ชาวบ้านกลุ่มใหม่ไม่ไปร่วมงานด้วย ทั้งนี้เพราะว่าชาวบ้านกลุ่มใหม่เข้ามาอาศัยในชุมชนในลักษณะชั่วคราว อยู่นาน 1 - 2 ปี ก็ย้ายออกไป แล้วจะมีกลุ่มอื่น ๆ ย้ายเข้ามาแทน มีการย้ายเข้าย้ายออกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีการพบปะกับชาวบ้านดั้งเดิมน้อยมากดังกล่าวดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มไม่สนิทสนมคุ้นเคยกัน จึงไม่มีการเชิญชวนไปร่วมงานดังกล่าว ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ชาวบ้านกลุ่มใหม่ไม่เคยให้ความร่วมมือในการชุมนุมต่อต้านโรงงานแม้แต่ครั้งเดียว

ทางด้านค่านิยมของชุมชนดั้งเดิมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะยกย่องและให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุ เช่นเดียวกันกับคนไทยโดยทั่วไปเพราะมีวัฒนธรรมเดียวกันเป็นตัวเชื่อม กล่าวคือ ให้ความเคารพเลี้ยงดูพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย แสดงถึงความกตัญญู กตเวทิต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมทางศาสนาในงานสังคม ต่าง ๆ ในชุมชน นอกจากนี้ชาวบ้านยังยกย่องและให้คุณค่าต่อบุคคลที่มีการศึกษาสูง หรือมีหน้าที่การงานที่เหนือกว่าชาวบ้านคนอื่น ๆ และเนื่องจากในชุมชนมีผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี 5 คนเท่านั้น คนกลุ่มนี้จึงได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการอีกกลุ่มหนึ่ง โดยมีบทบาทเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ให้คำปรึกษาหารือกับชาวบ้านเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาส่วนรวมของชาวบ้าน เช่น เป็นตัวแทนยื่นหนังสือร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหาผลกระทบด้านมลพิษ ไปยังหน่วยงานของรัฐหลายแห่งเป็นตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วมประชุมเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาด้านมลพิษกับหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวบ้านนิยมทำตามกันหรือเลียนแบบกันคือค่านิยมทางด้านวัตถุ โดยสังเกตได้จากบ้านส่วนใหญ่ปลูกสร้างแบบตึกมีทั้งชั้นเดียวและสองชั้นอย่างสวยงาม กันรั้วรอบบ้านเกือบทุกหลัง และเนื่องจากในชุมชนไม่มีรถโดยสารประจำทางวิ่งผ่าน มีแต่รถจักรยานยนต์จอดรับจ้างส่งคนที่ปากซอย ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ใช้ส่วนตัว เพื่อความสะดวกและความมีหน้ามีตาทัดเทียมกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้

ป่งบอกถึงฐานะและกลายเป็นสัญลักษณ์ของผู้มีฐานะดี ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีรถส่วนตัวจะใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างดังกล่าว

ส่วนค่านิยมของชาวบ้านกลุ่มใหม่เกือบทุกคนจะมีความคล้ายคลึงหรือเหมือนกัน เช่น มีความพอใจกับสภาพความเป็นอยู่ ถึงแม้ว่าห้องเช่าจะเล็กและคับแคบ แต่พวกเขาก็อยู่กันได้ พวกเขาพอใจที่จะรวมกลุ่มกันเฉพาะชาวห้องแถวโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่มาจากถิ่นฐานหรือภาคเดียวกัน ค่านิยมการแต่งตัวเรียบง่าย เสื้อผ้าธรรมดาราคาถูกไม่ฟุ้งเฟ้อหรือนิยมของใช้ราคาแพง ผู้ชายที่ทำงานในโรงงานจะแต่งชุดแบบฟอร์มที่ทางโรงงานจัดหาให้ และผู้หญิงที่ทำงานก็เช่นเดียวกัน ส่วนผู้หญิงที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้านเป็นแม่บ้านจะสวมใส่ผ้าถุงผ้าถุงแบบโสร่งและเสื้อตามสมัย ราคาไม่แพง

พวกเขาไม่นิยมที่จะซื้อข้าวของเครื่องใช้อำนวยความสะดวกมากนัก มีเฉพาะที่จำเป็นใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ของใช้ทำครัว เครื่องนอนแบบง่าย ๆ เกือบทุกห้องมีโทรทัศน์ไว้ดู มีส่วนน้อยที่ไม่มีโทรทัศน์ดูจะไปอาศัยดูกับห้องข้าง ๆ ที่มี เพราะว่าพวกเขาทำความคุ้นเคยและสนิทสนมกันได้เร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่มาจากภาคเดียวกันดังกล่าวแล้ว บางคนซื้อรถจักรยานยนต์ส่วนตัวไว้ใช้ไปทำงานหรือใช้ส่วนตัว แต่มีไม่ถึง 20 ราย นอกนั้นใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้าง ค่านิยมอีกอย่างหนึ่งที่กลุ่มนี้เหมือนกันคือ การได้เข้าทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงาน ทั้งนี้เพราะปัจจุบันการสมัครเข้าทำงานในโรงงานไม่ใช่เรื่องง่าย โรงงานทุกโรงได้กำหนดเงื่อนไขและคุณสมบัติของผู้สมัครหลายอย่าง โดยเฉพาะระดับการศึกษา บางคนมาอยู่ห้องแถวกับญาติเพื่อรองาน เมื่อไม่ได้ก็ต้องกลับไป

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าคนในชุมชนจะมีวัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อที่แตกต่างกันไปบ้าง อีกทั้งคนในชุมชนจะมีความขัดแย้งกันอยู่บ้าง แต่ก็สามารถลดระดับความขัดแย้งลงได้ และมาร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมเดียวกันคือ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถยึดโยงให้คนในชุมชนเกิดความรักใคร่สามัคคีปรองดองและมารวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่อย่างเหนียวแน่นได้ ทั้งนี้เพราะทุกคนมีประเพณีและวัฒนธรรมไทยเดียวกันที่คล้ายคลึงกันเป็นตัวยึดโยง

สรุปได้ว่า ภายหลังจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงเกือบทุกด้าน อาทิเช่น พื้นที่ที่ใช้ทำไร่ นา สวน หหมดไปเพราะใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่น และเป็นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมกระจายอยู่รอบชุมชน ชาวบ้านที่เคยประกอบอาชีพเกษตรกรรมแต่เดิมต้องเลิกไปทุกครัวเรือน เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ แทน ประชากรจากทั่วทุกภาคของประเทศไทย

หลังไหลเข้าไปอาศัยในชุมชนจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด บ้านเรือนที่เดิมปลูกเป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูงไม่มีรั้วกัน ถูกรื้อทิ้งปลูกเป็นแบบตึกตามสมัยนิยมแทน การพบปะไปมาหาสู่ที่เคยรวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่บ้านใดบ้านหนึ่งหมดไป เปลี่ยนเป็นพบปะตามร้านค้าย่อยในชุมชนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น แต่สิ่งหนึ่งที่ยังไม่เปลี่ยนคือความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน ชาวบ้านยังให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อยามที่ชุมชนมีกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมส่วนตัวหรือกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน จะมาร่วมงานกันอย่างพร้อมเพรียงและช่วยทำงานอย่างเต็มที่ เช่น งานบุญทางศาสนา งานด้านสังคมและการร่วมกันแก้ปัญหามลพิษ โดยมีกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงคนในชุมชนและระหว่างภายในและภายนอกชุมชน

2. สภาพปัญหาและปฏิกิริยาของชุมชนที่ได้รับผลกระทบ

2.1 สภาพปัญหา

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนขอร่วมพัฒนาและชุมชนใกล้เคียงเป็นปัญหาผลกระทบด้านมลพิษทางอากาศ ที่ได้รับอิทธิพลและถูกกระทำจากองค์การภายนอกชุมชน 2 องค์การคือ องค์การภาครัฐและองค์การภาคอุตสาหกรรม ซึ่งมีรายละเอียดและความเป็นมาของปัญหาดังนี้

ก. ปัญหามลพิษด้านเสียงและฝุ่นละออง

ประมาณปี พ.ศ. 2535 - 2536 หลังจากภาครัฐได้ประกาศให้พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุดส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรม โดยกำหนดให้เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมหลัก ประเภทอุตสาหกรรมหนัก เช่น โรงงานปิโตรเคมี โรงงานกลั่นน้ำมัน โรงงานผลิตโซดาแอช ผลิตปุ๋ยเคมี พลาสติก กระดาษ ผลิตเหล็กและอุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ จากนั้นบริษัทต่าง ๆ ได้เข้าไปถมดินปรับพื้นที่เพื่อเตรียมก่อสร้างโรงงานจำนวน 49 โรง จึงทำให้มีรถบรรทุกดินจำนวนมากวิ่งผ่านถนนรอบนอกของชุมชนกับนิคม

อุตสาหกรรมทั้งกลางวันและกลางคืน ฝุ่นละอองของดินฟุ้งกระจายตามถนนและปลิวเข้าบ้านเรือนของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านต้องหายใจเอาฝุ่นละอองเข้าไปในร่างกายด้วย อีกทั้งเสียงดังจากขบวนรถที่ขนส่งสัมภาระและคนงานตลอดเวลา ในช่วงเวลานี้ชาวบ้านจึงประสบปัญหาผลกระทบด้านฝุ่นละออง เสียงที่รบกวนและก่อความรำคาญ แต่ชาวบ้านยังไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้ใด ๆ จนกระทั่งกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการได้ยื่นหนังสือร้องเรียนไปยัง

สำนักงานเทศบาลตำบลมาบตาพุด และทางโรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร ได้โทรศัพท์แจ้งความเดือดร้อนไปที่สำนักงานอุตสาหกรรมมาบตาพุดและยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังเทศบาลตำบลมาบตาพุดด้วย จึงได้มีการแก้ไขด้วยการให้รถบรรทุกวิ่งเฉพาะเวลากลางวันและนำตาข่ายมวกั้นแนวการก่อสร้างที่ติดต่อกับชุมชน เพื่อป้องกันฝุ่นละอองที่เกิดจากการก่อสร้างฟุ้งกระจายเข้าสู่ชุมชน

ข. ปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2537 - 2541 โรงงานต่าง ๆ เริ่มเดินเครื่องจักรทำการผลิตในกระบวนการผลิตหลาย ๆ โรงงานได้ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายหลายประเภทเป็นส่วนประกอบ เช่น สารโทลูอีน สารเบนซีน สารสไตรีน สารอซิโรไนตริก สารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ สารฟีนอล และสารอื่น ๆ อีกหลายประเภทเพื่อใช้ในการผลิตน้ำมัน ปิ๊ยะเคมี พลาสติก กระจุกโซดาแอช เป็นต้น พร้อมทั้งได้ปล่อยของเสียในรูปของกลิ่น คว้น และฝุ่นละอองกระจายปนเปื้อนมาในอากาศ เมื่อได้รับอิทธิพลของลมทะเลที่พัดจากทะเลขึ้นสู่บกในเวลากลางวัน จึงทำให้ลมพัดพาเอากลิ่นคว้น และฝุ่นละอองฟุ้งกระจายเข้าสู่ชุมชน (สรุปรายงานการตรวจสอบ, 2540, หน้า 1-4)

ลักษณะของกลิ่นที่ปนมากับคว้นและฝุ่นละอองที่ชาวบ้านได้รับมีหลาย ๆ กลิ่น แล้วแต่ว่าในช่วงเวลาใดโรงงานใดทำการผลิต เช่น กลิ่นกรดน้ำส้ม (อะซิติก) กลิ่นน้ำมัน กลิ่นฝรั่งสุก กลิ่นปิโตรเลียมไหม้ และกลิ่นก๊าซหุงต้ม เป็นต้น ชาวบ้านต้องหายใจและสูดดมเอาอากาศที่ปนเปื้อนกลิ่น คว้น ฝุ่นละอองเข้าไปด้วย เป็นระยะเวลายาวนานกว่า 3 ปี (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 - 2540)

จากการตรวจสอบของหน่วยงานของรัฐหลายแห่งได้ตรวจสอบพื้นที่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบและโรงงานต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเป็ต้นเหตุของการปล่อยสารพิษ เช่น ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 3 ชลบุรี ได้ออกทำการพิสูจน์ข้อเท็จจริง โดยเข้าไปตรวจสอบคุณภาพอากาศบริเวณโรงเรียนและชุมชนด้วยเครื่องตรวจภาคสนาม MIRAN 1 BX เป็นเครื่อง Infraed Spectrophotometer แบบลำเลียงเดี่ยว โดยมี Microprocessor ควบคุมการทำงานโดยอัตโนมัติ แสดงผลเป็น PPM. ซึ่งเป็นค่าเฉลี่ยในเวลา 15 นาที มีหน่วยวัดเป็น PPM. ได้ทำการตรวจวัดจำนวน 2 ครั้ง คือวันที่ 7 และ 14 มีนาคม 2540 ผลการตรวจวัดเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2540 เวลา 13.45 น. พบว่ามีปริมาณก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_2) ค่าเฉลี่ย 15 นาทีมีค่าเท่ากับ 13.72 PPM. ค่าสูงสุดเท่ากับ 21.18 PPM. ค่าต่ำสุดเท่ากับ

5.12 PPM. ค่า Short Term Exposure Level (STEL) เท่ากับ 15.46 PPM. (มีกลิ่นเหม็นรุนแรง) และในวันที่ 14 มีนาคม 2540 เวลา 13.30 น. (ไม่ได้กลิ่นเหม็นเหมือนวันที่ 7) พบว่าค่าเฉลี่ย 15 นาทีมีค่าเท่ากับ 3.57 PPM. ค่าสูงสุดเท่ากับ 4.93 PPM. ค่าต่ำสุดเท่ากับ 1.53 PPM. มีค่า STEL เท่ากับ 3.61 PPM. ซึ่งตามมาตรฐานคุณภาพอากาศในบรรยากาศโดยทั่วไปในปี พ.ศ. 2538 ที่กำหนดค่าเฉลี่ย 1 ชั่วโมงของก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์มีค่าไม่เกิน 0.3 PPM. จึงเป็นที่ชัดเจนว่ามีสารพิษดังกล่าวจริง และมีเป็นช่วงเวลาแล้วแต่ว่าโรงงานใดจะทำการผลิตแล้วปล่อยสารพิษออกมา (ศูนย์อนามัยและสิ่งแวดล้อมเขต 3 ชลบุรี, 2540, หน้า 1 - 2)

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (สผ.) ได้ติดตามตรวจสอบโรงงานอุตสาหกรรมและโครงการต่าง ๆ ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ที่จัดทำและรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (อีไอเอ) ในเขตจังหวัดระยอง ตั้งแต่วันที่ 12 มิถุนายน 2540 จนถึงปัจจุบัน ตรวจพบว่าโรงงานต่าง ๆ ได้ปล่อยสารพิษหลายประเภทจริง ซึ่งได้แก่ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_2) กลิ่นก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ (H_2S) กลิ่นฟุ้งสก กลิ่นน้ำมัน สารปิโตรเลียมไหม้ กลิ่นกรดน้ำส้มสายชู กลิ่นอะโรมาติก ทั้งนี้ได้ระบุชัดว่าในวันที่ 14 มิถุนายน 2540 ได้ตรวจวัดสารอะครีโลไนไตรด์ (Acrylonitrile) พบว่า ช่วงที่มีกลิ่นเหม็นจะปรากฏสารอะครีโลไนไตรด์ ถึง 5 PPM. เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2540 ตรวจพบปริมาณสารโพลีอีนมีมากถึง 3.47 - 3.58 PPM. และยังตรวจพบในร่างกายผู้ป่วยมีสารเบนซีน (Benzene) ซึ่งเป็นสารตัวก่อโรคมะเร็งอีกด้วย

บริษัทดาวนี่ เคมีคัล จำกัด ได้ให้ข้อมูลแก่สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมว่า โรงงานดาวนี่ เคมีคัล ได้รับกลิ่นต่าง ๆ ตามทิศทางลม ซึ่งในช่วงปี 2539 - 2540 ทิศทางลมมาจากโรงกลั่นน้ำมันสตาร์ปิโตรเลียม รีไฟน์นิ่ง และบริษัทไทยอะโรมาติก จำกัด (แทค) โดยเฉพาะก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ กลิ่นเหม็นที่ผสมในแก๊ซ และสารเอทิลไพโรเรซิสจากโรงงานแทค

นอกจากนี้ คณะทำงานเฉพาะกิจร่วม 4 หน่วยงานคือ กรมโรงงานอุตสาหกรรม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กรมควบคุมมลพิษ และสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้เข้าสำรวจโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จำนวน 5 โรงงานคือ

1. โรงกลั่นน้ำมันบริษัท สตาร์ปิโตรเลียม รีไฟน์นิ่ง จำกัด
2. โรงงานบริษัททุนเท็กปิโตรเคมีคัล จำกัด
3. โรงงานบริษัททุนเท็กซ์ (ประเทศไทย) จำกัด
4. โรงงานบริษัทไบเออร์ฟรีเมียร์ (ประเทศไทย) จำกัด

5. โรงงานบริษัทโรงกลั่นน้ำมันระยอง จำกัด (บริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย)

ผลการตรวจสอบได้ว่า มีกลิ่นคล้ายก๊าซหุงต้ม มีสาเหตุมาจากกลิ่นเหม็นที่เกิดจากป้อนรอน้ำมันเสีย ถึงเก็บน้ำมันดิบ และการถ่ายเทน้ำมันและก๊าซ PG สูรถบรรทุกของโรงกลั่นน้ำมัน สตาร์ปิโตรเลียม รีไฟท์นิ่ง จำกัด กลิ่นคล้ายกำมะถันเกิดจากถังเก็บกำมะถันเหลว และการถ่ายเทกำมะถันเหลวลงสูรถบรรทุกของโรงกลั่นน้ำมันระยอง นอกนั้นมาจากโรงงานไบเออร์และทุนเท็กซ์ปิโตรเคมี

หลังจากที่มีการตรวจสอบจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เทศบาลตำบลมาบตาพุดในฐานะหน่วยงานราชการที่ปกครองพื้นที่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบ จึงได้ทำการตรวจสอบพบว่า ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจริงโดยปัญหาต่าง ๆ มาจาก 5 โรงงานดังกล่าว และจากบริษัทไทยชินกงฯ จำกัด อีกโรงงานหนึ่ง (เทศบาลตำบลมาบตาพุด, 2540, หน้า 2)

2.2 ปฏิกริยาของชุมชนที่ได้รับผลกระทบ

หลังจากชุมชนได้รับสารพิษเข้าไปได้ก่อให้เกิดผลกระทบและแสดงออกด้วยปฏิกริยาต่าง ๆ สรุปได้ 3 ประการใหญ่ ๆ คือ

- 1) ผลกระทบต่อร่างกาย แสดงออกด้วยอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ
- 2) ปฏิกริยาตอบโต้ของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ
- 3) ผลกระทบที่ทำให้ชุมชนเกิดปัญหาความขัดแย้งกับโรงงาน หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งความขัดแย้งในชุมชนกันเอง

ทั้ง 3 ประการนี้เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน

- 1) ผลกระทบต่อร่างกาย แสดงออกด้วยอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ

ชุมชนเมื่อได้รับสารพิษเข้าไปได้เกิดผลกระทบต่อร่างกาย แสดงออกด้วยอาการป่วยต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 จนถึงปี พ.ศ. 2541 อาการของผู้ที่สูดดมและหายใจเอากลิ่นควันเข้าไปจะมีอาการเวียนศีรษะ ปวดหัว แน่นหน้าอก หายใจไม่สะดวก เลือดกำเดาไหล อาเจียน อาการจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับภูมิด้านทานของร่างกาย บางรายป่วยหนักมีอาการบวมที่ใบหน้า มีผื่นคันขึ้นตามร่างกาย และบางรายมีเนื้องอกในโพรงจมูก ผู้ที่ล้มป่วยส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเด็ก โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อยู่ในวัยเรียนตั้งแต่

ระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่โรงเรียนตั้งอยู่ติดกับเขตนิคมอุตสาหกรรมจะ ล้มป่วยเกือบทุกคน

ทั้งนี้โดย นายแพทย์วิบูลย์ สุทธิธาดา หัวหน้ากลุ่มเวชกรรมสังคม โรงพยาบาลระยอง ได้ตรวจสุขภาพนักเรียนจำนวน 120 คน เมื่อเดือนกรกฎาคม 2540 พบว่ามีอาการปวดศีรษะกว่า 80 - 90 เปอร์เซ็นต์ อาเจียน 50 เปอร์เซ็นต์ คออักเสบกว่า 30 เปอร์เซ็นต์ มีอาการโพรงจมูกอักเสบและเริ่มมีเนื้องอกในจมูก สาเหตุเพราะได้รับสารพิษระคายเคืองอย่างต่อเนื่องและจะส่งผลกระทบยาวทำให้เกิดโรคมะเร็ง

ส่วนโรงพยาบาลบ้านฉาง จังหวัดระยอง ได้ตรวจรักษาผู้ป่วยในช่วงเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน 2540 จำนวน 40 คนพบว่า ส่วนใหญ่มีอาการแพ้สารพิษทางอากาศ ผู้ป่วยมีอาการปวดหัว อาเจียน เจ็บหน้าอก แสบจมูก แสบคอ มีครู่แห้งลูกไปแล้ว 2 ราย โดยแพทย์ได้ตรวจพบสารฟีนอล (phenol) ในปัสสาวะ และก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ (CO) ในเลือดเกินมาตรฐานปกติและร่างกายขาดออกซิเจน นอกจากนี้ยังได้จัดทำสถิติแผนภูมิแท่งแสดงจำนวนของนักเรียนชาย - หญิง ที่มีอาการป่วยต่าง ๆ ในเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน พ.ศ. 2540 ระบุดังนี้ เดือนพฤษภาคม มีอาการปวดศีรษะจำนวน 200 คน ในขณะที่เดือนมิถุนายน สูงถึง 311 คน อาการปวดท้องในเดือนพฤษภาคม มีจำนวน 113 คน ในขณะที่เดือนมิถุนายนสูงถึง 123 คน

พ.ต.ท.ศุภชัย ประเวศตระกูล ได้นำหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของ โรงพยาบาลตำรวจเข้าตรวจรักษาสุขภาพครู นักเรียน และนักรการภารโรง จำนวน 245 คน เมื่อเดือนกรกฎาคม 2540 และเป็นผู้ลงนามในการตรวจครั้งนั้น ผลการตรวจพบว่าทั้งหมดมีอาการแพ้กลิ่นและควันขาวจากโรงงาน เวลาได้กลิ่นจะเวียนศีรษะ คัดจมูก น้ำมูกไหล อ่อนเพลีย ทำให้ปวดศีรษะเป็นจำนวนหลายราย บางรายมีอาการเจ็บคอและเป็นหวัด จึงได้จัดยาให้ตามอาการของโรคที่ตรวจพบ

นายวินิจ ปธานราชบุรี ผู้อำนวยการโรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร กล่าวว่า ชาวบ้านมาบตาพุด ครู นักเรียน ต้องทนสูดสารพิษที่ถูกปล่อยจากโรงงานน้ำมัน ยาวนานถึง 3 ปี จนล้มป่วยทุกวันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะโรงเรียนตั้งอยู่ติดกับโรงงาน น้ำมันของบริษัทสตาร์ปิโตรเลียม รีไฟน์นิ่ง จำกัด โรงงานจะปล่อยสารพิษที่เหม็นคล้ายฝรั่งสุกและกลิ่นคล้ายน้ำส้มสายชูตลอดเวลา เวลาสอนครูต้องใส่ที่กรองอากาศปิดปากและจมูก ส่วนนักเรียนใช้ผ้าเช็ดหน้าหรือกระดาษชำระ หรือปกเสื้อเท่าที่จะหาได้ในขณะนั้นปิดปากและ จมูกไว้ บางคนทนไม่ไหวต้องล้มป่วย มีอาการปวดหัว หายใจไม่ออก แน่นหน้าอก อาเจียน

บางรายถึงกับเลือดกำเดาไหล ซึ่งแพทย์โรงพยาบาลบ้านฉาง จังหวัดระยอง ตรวจพบว่าคนป่วยได้รับสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ สารสไตรีน สารอะโรลิติค เป็นสารที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมเคมีหลัก เช่น โรงงานปิโตรเคมี โรงกลั่นน้ำมัน สารเหล่านี้จะเปลี่ยนสภาพเป็นก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์และสะสมในร่างกาย อีกทั้งในร่างกายผู้ป่วยมีก๊าซออกซิเจนน้อยมาก

พระครูสารธรรมโสภณ เจ้าอาวาสวัดโสภณวนาราม จังหวัดระยอง เล่าว่า ทางวัดก็ได้รับผลกระทบจนได้รับความเดือดร้อนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าที่อื่น พระภิกษุสามเณรจำนวนมากที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ในวัด ต่างมีอาการเจ็บป่วยบ่อย หลังจากได้รับกลิ่นก๊าซจากโรงงานทุกวัน

พระภิกษุที่เป็นพระอาจารย์สอนหนังสือในโรงเรียนปริยัติธรรมสายสามัญ วัดโสภณวนาราม จำนวนหลายรูปกล่าวว่า ได้มาสอนอยู่ที่วัดแห่งนี้ได้ 2 ปีแล้ว และรู้สึกมีอาการผิดปกติทางร่างกายเกิดขึ้น สมอมนิ่ง ปวดศีรษะ และอาเจียนจนทนไม่ไหว จึงต้องออกไปจากวัดนี้ไปอยู่ที่วัดในอำเภอต่าง ๆ ชั่วคราว พออาการดีขึ้นจึงกลับมาสอนอีกเป็นอย่างนี้ตลอด 2 ปี โดยเฉพาะสามเณรที่กำลังเรียนหนังสือจะป่วยทุกวันๆ ละ 2-3 รูป เจ้าอาวาสก็ได้ส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาล เมื่อหายแล้วก็กลับมาพักที่วัดแล้วก็ล้มป่วยซ้ำอีก เหตุการณ์เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด

นอกจากนี้ สถานีโทรทัศน์ช่อง ITV ได้ไปติดตามข่าวข้อเท็จจริงในเรื่องนี้และได้นำเสนอข่าวในรายการ โลกสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2541 เวลา 18.10 น. พบว่า มีกลิ่นเหม็นเหมือนกลิ่นกำมะถันโชยกระจายอย่างรุนแรงทั่วบริเวณชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ผู้ที่ได้รับกลิ่นเข้าไปมีอาการเวียนศีรษะ แน่นหน้าอกและอาเจียน จากการตรวจสอบพบว่ากลิ่นถูกปล่อยมาจากโรงกลั่นน้ำมันสตาร์ปิโตเลียม รีไฟน์นิ่ง ในเวลาเดียวกันทางสถานีโทรทัศน์ ITV ได้เชิญตัวแทนของโรงงานมาสอบถามและได้กล่าวยอมรับว่าได้ปล่อยสารพิษจริงและกำลังดำเนินการแก้ไขอยู่

2) ปฏิบัติการตอบโต้ของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

จากผลกระทบทางร่างกาย ในข้อ 1) จึงทำให้กลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบหลายกลุ่ม เช่น วัด โรงเรียน ชาวบ้าน มีปฏิกิริยาตอบโต้โรงงานและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องหลายรูปแบบ เกิดขึ้นต่อเนื่องจากข้อ 1) เช่น ยื่นหนังสือร้องเรียน พบปะเจรจา ร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชน จนถึงการรวมตัวชุมนุมประท้วงต่อต้าน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การยื่นหนังสือร้องเรียน กลุ่มคนดังกล่าวได้ยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานของรัฐหลายแห่ง เช่น

1) วันที่ 13 พฤษภาคม 2539 เทศบาลได้รับร้องเรียนจากชาวบ้านในเขตเทศบาลมาบตาพุดว่าได้รับความเดือดร้อนจากโรงงานส่งเสียงดัง และมีกลิ่นเหม็นรบกวน

2) วัดโสภณวนาราม มีหนังสือร้องเรียนที่ พิเศษ/2539 ลงวันที่ 23 มิถุนายน 2539 ร้องเรียนว่าได้รับความเดือดร้อนจากโรงงานอุตสาหกรรมส่งเสียงดัง กลิ่นเหม็น เขม่าควัน

3) วันที่ 1 พฤษภาคม 2540 ประชาชนในเขตเทศบาลร้องเรียนว่า ได้รับความเดือดร้อนจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมปล่อยกลิ่นเหม็น

4) วันที่ 19 มิถุนายน 2539 ครูโรงเรียนมาบตาพุด พันพิทยาการ ร้องเรียนว่า ได้รับความเดือดร้อนเรื่องกลิ่นจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม (เทศบาลตำบลมาบตาพุด, 2540, หน้า 1)

นอกจากนี้กลุ่มอาจารย์โรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาการ ได้เล่าว่า ทางโรงเรียนได้ทำหนังสือร้องเรียนถึง นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น (พ.ศ. 2539) จำนวนหลายครั้งและหน่วยงานราชการอีกหลายแห่ง นายณรงค์ ปรีดาร์ตน์ ประธานกลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมระยอง ได้ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อ นายสมาน ภูมิเมกาญจนะ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2540 ขณะที่เข้าไปตรวจสอบข้อเท็จจริงบริเวณพื้นที่ประสบปัญหา โดยขอให้ดำเนินการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นโดยเร่งด่วน

หนังสือร้องเรียนของชาวบ้านได้ถูกส่งไปถึงหน่วยงานของรัฐในส่วนกลางหลายแห่ง เพราะหลังจากนั้นได้มีหนังสือราชการทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค สั่งการให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริง

เมื่อพิจารณาวันที่ เดือน พ.ศ. ที่ระบุในหนังสือร้องเรียนของชาวบ้าน หนังสือสั่งการจากหน่วยงานของรัฐจากส่วนกลางและการรายงานผลการตรวจสอบของหน่วยงานของรัฐ ได้ระบุว่าได้มีการร้องเรียน ตรวจสอบและสั่งการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา

ซึ่งถ้าปัญหาได้รับการแก้ไขตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ตามหนังสือสั่งการแล้ว ปัญหาผลกระทบด้านมลพิษทางอากาศและผลกระทบด้านอื่นก็น่าจะหมดไปในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย แต่จากการศึกษาพบว่า ปัญหาได้เกิดขึ้นยืดเยื้อมาจนถึงปี พ.ศ. 2541

2. การพบปะเจรจา ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น เจ้าอาวาสวัด กลุ่มอาจารย์ คณะกรรมการชุมชนและกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ได้พบปะเจรจากับตัวแทนของโรงงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง การพบปะเจรจามีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้นว่าอยู่ในรูปแบบใด ดังเช่น เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2540 นายสมาน ภูมิระกาญจนะ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมสมัยนั้น ได้เข้าไปตรวจสอบพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและบริเวณใกล้เคียง หลังจากนั้นได้พบปะเจรจากับกลุ่มผู้นำชุมชน มีทั้งคณะครู อาจารย์ในโรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร รวมทั้งคณะกรรมการชุมชน หลังจากได้พบปะพูดคุยตกลงกันแล้ว กลุ่มผู้นำได้มีการยื่นหนังสือร้องเรียนไปพร้อม ๆ กันด้วย เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2540 นายวิชัย สมาริวัฒน์ สมาชิกสภาจังหวัดระยองได้เข้าไปตรวจเยี่ยมโรงงานและโรงเรียน กลุ่มผู้นำกลุ่มเดิมก็ได้เข้าพบปะพูดคุยถึงปัญหาและแนวทางแก้ปัญหามลพิษ พร้อมทั้งยื่นหนังสือร้องเรียนต่อนายวิชัย สมาริวัฒน์

3. ร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชน เป็นวิธีที่ชาวบ้านสามารถโต้ตอบได้ด้วยตนเองโดยตรง มีทั้งการให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชน ส่งหนังสือร้องทุกข์ ร้องเรียน ดังกรณี น.ส.นพมาส โรจนนันทกฤต นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร ได้ส่งหนังสือร้องทุกข์ร้องเรียนไปยังหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ถึง พลเอก ขวลิต ยงใจยุทธ ว่าตนเองและเพื่อนนักเรียนในโรงเรียนเดียวกันต้องเจ็บป่วยทุกข์ทรมาน เพราะได้รับสารพิษจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม หลังจากนั้น พลเอก ขวลิต ยงใจยุทธ ได้ส่งหนังสือตอบให้กับนักเรียนดังกล่าว ข้อความแสดงถึงความห่วงใยและจะเร่งแก้ไข (ดูภาคผนวก)

นอกจากนี้ชาวบ้านจำนวนไม่ต่ำกว่า 20 คน ได้ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์จำนวนหลายฉบับ เช่น ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน สยามรัฐ ไทยโพสต์ ข่าวสด และหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น (ดูภาคผนวก) ข้อความที่ให้สัมภาษณ์ล้วนแต่เป็นการร้องทุกข์ถึงความเดือดร้อนทุกข์ทรมานจากการสูดดมสารพิษจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม พร้อมทั้งร้องขอให้สื่อมวลชนเป็นสื่อกลางให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเร่งแก้ปัญหาให้หมดไปด้วย

ซึ่งการโต้ตอบด้วยวิธีนี้ ชาวบ้านกล่าวว่าได้ผลในระดับหนึ่งเพราะหลังจากหนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง กระชั้นชิด วันต่อวัน ติดต่อกันนานเกือบ 9

เดือน หน่วยงานรัฐจากส่วนกลางหลายหน่วยงาน เช่น กรมควบคุมมลพิษ สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ได้เข้าไปตรวจสอบพื้นที่ที่ประสบปัญหาบ่อยครั้ง และต่อเนื่อง ซึ่งการเข้าไปของเจ้าหน้าที่รัฐแต่ละครั้งนั้น กลุ่มผู้นำชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ก็ได้ใช้ช่วงเวลานั้นเข้าพบปะเจรจา ร้องทุกข์และยื่นหนังสือร้องเรียนไปพร้อม ๆ กัน

4. การชุมนุมประท้วงต่อต้าน ปฏิกริยาตอบโต้ด้วยวิธีนี้เกิดขึ้นหลังจากที่ได้ติดต่อมาแล้วหลายวิธี แต่ไม่ได้ผลเพราะปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง อีกทั้งยังมีคนล้มป่วยอย่างต่อเนื่องและจำนวนคนป่วยเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ กลุ่มผู้นำชุมชนและแกนนำชาวบ้านคนสำคัญ ได้นำชาวบ้านออกมาชุมนุมประท้วงหลายครั้ง แต่แต่ละครั้งจะมีชาวบ้านออกมารวมตัวตั้งแต่ 500 - 800 คนขึ้นไป การประท้วงในระยะแรก ๆ เป็นไปอย่างสงบ แต่เมื่อปัญหายังไม่ดีขึ้น การประท้วงจึงทวีความรุนแรงมากขึ้นด้วยการสร้างแรงกดดันต่าง ๆ เช่น เผาหุ่นผู้ว่าราชการจังหวัด ยกป้ายด้วยข้อความโจมตี อภิปรายด้วยถ้อยคำรุนแรง รวมทั้งยกโลงศพไปวางหน้าศาลากลางจังหวัดระยอง และหน้าสำนักงานการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งการโต้ตอบด้วยวิธีนี้กลุ่มผู้นำกล่าวว่าได้ผลดีกว่าวิธีอื่น ๆ เพราะโรงงานหยุดปล่อยสารพิษทันที แต่เมื่อการชุมนุมสลายตัว สงบลงไม่นานโรงงานก็จะปล่อยสารพิษออกมาอีก ชาวบ้านก็ได้ออกมาชุมนุมต่อต้านอีก จนกระทั่งในภายหลังแกนนำชาวบ้านถูกยิงเสียชีวิต เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2540 การชุมนุมประท้วงจึงได้ยุติลงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

3) ผลกระทบที่ทำให้ชุมชนเกิดปัญหาความขัดแย้งกับโรงงาน หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งความขัดแย้งในชุมชนกันเอง

ผลกระทบในข้อนี้มีสาเหตุต่อเนื่องมาจากอาการป่วยทางร่างกาย ความรุนแรงของอาการป่วยและจำนวนผู้ป่วยที่เพิ่มขึ้น ระยะเวลาของปัญหาและปฏิกริยาตอบโต้ของชุมชน ดังได้กล่าวแล้วในข้อ 1) และข้อ 2) โดยลำดับ ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกับโรงงาน หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และขยายเป็นความขัดแย้งของกลุ่มผู้นำในชุมชน สำหรับรายละเอียดของสาเหตุและสถานการณ์ของความขัดแย้งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

3. สาเหตุและสถานการณ์ของความขัดแย้ง

สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งเกิดจากชาวบ้านได้รับผลกระทบด้านมลพิษทางอากาศที่ถูกกระทำจากโรงงานอุตสาหกรรมในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ปัญหามลพิษได้กระทบต่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้านจนล้มป่วยลงเป็นจำนวนมาก เฉลี่ยวันละ 40 คน ถึงแม้ว่าชาวบ้านได้ร้องเรียนถึงความเดือดร้อนเจ็บป่วยไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบและเกี่ยวข้องหลายแห่ง เป็นเวลานานกว่า 3 ปี แต่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นหรือหมดไป ในทางตรงกันข้ามชาวบ้านกลับล้มป่วยมากขึ้นเรื่อย ๆ อาการป่วยก็รุนแรงขึ้น ชาวบ้านจึงเกิดความไม่พอใจต่อโรงงานที่ปล่อยสารพิษและต่อหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ควบคุม กำกับดูแลโรงงานคือ การนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ปัญหาผลกระทบจึงลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับโรงงาน และชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ แสดงออกด้วยการตอบโต้และต่อต้านดังกล่าว

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน จำแนกได้เป็น 4 คู่ขัดแย้งคือ

1. ชุมชนกับโรงงาน
2. ชุมชนกับรัฐ
3. ชุมชนกับชุมชน
4. นักการเมืองกับคู่ขัดแย้งที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง

1. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับโรงงาน

โดยมีสาเหตุมาจากการที่โรงงานปล่อยสารที่เป็นพิษมากระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง จนมีคนล้มป่วยเป็นจำนวนมากติดต่อกันนานกว่า 3 ปี ตลอดเวลาที่เกิดปัญหาชุมชนได้พยายามติดต่อและร้องเรียนไปยังโรงงานต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุของปัญหา เช่น โรงกลั่นน้ำมันสตาร์ปิโตรเลียม รีไฟท์นิ่ง จำกัด โรงงานทุนเท็กซ์ 2 และโรงงานอื่น ๆ ที่คาดว่าจะ เป็นต้นเหตุของปัญหา แต่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขเพราะโรงงานยังคงปล่อยสารพิษออกมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนที่ได้รับผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเกิดความไม่พอใจต่อการกระทำของโรงงาน จึงได้แสดงปฏิกิริยาตอบโต้หลาย ๆ รูปแบบ เพื่อต่อต้าน บังคับและยับยั้งการกระทำดังกล่าว เช่น อภิปรายโจมตี ชุมนุมต่อต้าน เดินขบวนประท้วง รวมทั้งสร้างแรงกดดันต่าง ๆ เช่น ยกป้ายข้อความโจมตี ยกโลงศพไปวางไว้หน้าโรงงาน เผาหุ่นบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปัญหา เพื่อกดดันให้โรงงานทำตามเงื่อนไขที่ชาวบ้านเรียกร้อง

ความขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะโรงงานเป็นฝ่ายกระทำ ชาวบ้านเป็นฝ่ายถูกกระทำจนได้รับความกระทบกระเทือน ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องปกป้องตนเองไม่ให้ได้รับอันตราย แสดงออกด้วยการต่อต้าน บีบบังคับ ยับยั้งการกระทำของฝ่ายโรงงาน ไม่ให้กระทำการใด ๆ ที่กระทบกระเทือนชาวบ้านอีกต่อไป

นอกจากนี้ ความขัดแย้งของทั้ง 2 ฝ่าย ยังมีสาเหตุมาจากเรื่องของผลประโยชน์ขัดกัน กล่าวคือ โรงงานเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินธุรกิจของตน รายได้และผลกำไรจากการผลิตคือเป้าหมายของโรงงาน แต่ธุรกิจของตนได้ไปสร้างความเดือดร้อนกระทบกระเทือนต่อชาวบ้าน ชาวบ้านจึงพยายามยับยั้งโรงงานไม่ให้ดำเนินธุรกิจต่อไป ซึ่งเท่ากับชาวบ้านไปขัดผลประโยชน์ของโรงงาน ฝ่ายโรงงานกลัวเสียผลประโยชน์จึงพยายามรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ด้วยการไม่ทำตามคำเรียกร้อง และยังคงดำเนินธุรกิจของตนไปเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อสนองความต้องการของตนเอง ในขณะที่ชาวบ้านก็ไม่ได้รับการสนองตอบความต้องการของตนเช่นกัน ทั้งสองฝ่ายจึงเกิดขัดแย้งกันขึ้น โดยมีสาเหตุมาจากเรื่องของผลประโยชน์และความต้องการไม่ตรงกันดังกล่าว

2. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ

เกิดขึ้นจากความจริงที่ว่า หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าควบคุม กำกับ ดูแลโรงงาน ในเขตนิคม คือ สำนักงานการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งดูแลในระดับท้องถิ่น และขึ้นตรงต่อการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยอีกชั้นหนึ่ง เมื่อปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการกระทำของโรงงาน และชุมชนก็รับรู้ว่ามีหน่วยงานดังกล่าวมีหน้าที่โดยตรงในการควบคุมกำกับ ดูแล โรงงาน ชุมชนจึงได้ยื่นหนังสือร้องเรียนและขอพบปะเจรจากับหน่วยงานดังกล่าวเพื่อให้ดำเนินการแก้ไข แต่การแก้ปัญหาของหน่วยงานดังกล่าวเป็นไปอย่างเชื่องช้าและไม่ต่อเนื่อง มาตรการการแก้ปัญหาบางอย่างเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เป็นต้นว่า ไม่ควบคุมโรงงานในเรื่องปล่อยสารพิษ แต่ได้ติดตั้งเครื่องปรับอากาศที่ห้องพยาบาลของโรงเรียน ติดตั้งสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศตามจุดต่าง ๆ หรืออนุญาตให้ครู - นักเรียน ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ที่เจ็บป่วยไปพักผ่อนที่เรือนรับรองของการนิคมอุตสาหกรรม ในวันที่มีกลิ่นรุนแรง อีกทั้งผลการตรวจวัดคุณภาพอากาศของเจ้าหน้าที่ของการนิคมอุตสาหกรรมจะตรวจพบว่า มีสารพิษไม่เกินมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งขัดแย้งกับการตรวจวัดของหน่วยงานอื่น ๆ เช่น กองอนามัย และสิ่งแวดล้อม เขต 3 จังหวัดชลบุรี หรือของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

เมื่อชุมชนเห็นว่าการแก้ปัญหาของหน่วยงานของรัฐที่ผ่านมา ไม่ได้แก้ที่ต้นเหตุ คือ โรงงาน แต่กลับแก้ที่ปลายเหตุดังกล่าว และชุมชนยังรับรู้อีกว่า ผลการตรวจวัดคุณภาพอากาศของการนิคมอุตสาหกรรมรายงานว่ามีสารพิษไม่เกินมาตรฐาน ซึ่งขัดแย้งกับผลการตรวจวัดของหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ทั้ง ๆ ที่ปัญหาได้เกิดขึ้นและกระทบต่อชุมชนยาวนานถึง 3 ปี จึงทำให้ชุมชนมีปฏิกิริยาตอบโต้แสดงออกให้เห็นว่าเกิดความขัดแย้ง เช่น กล่าวโจมตีการกระทำของการนิคมอุตสาหกรรม ด้วยการให้สัมภาษณ์ทางสื่อมวลชนต่าง ๆ การรวมตัวของชาวบ้านเพื่อชุมนุมต่อต้าน การเดินขบวนประท้วง และสร้างแรงกดดันต่าง ๆ เพื่อให้มีการแก้ไขอย่างจริงจัง ฝ่ายการนิคมอุตสาหกรรมก็มีปฏิกิริยาตอบโต้เช่นเดียวกัน โดยกล่าวผ่านสื่อมวลชนว่า “อุตสาหกรรมกับมลพิษเป็นของคู่กัน ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน แต่ต้องให้เกิดขึ้นน้อย ๆ และต้องทำให้อุตสาหกรรมกับมลพิษไปด้วยกันได้” แต่ในความเป็นจริงไม่สามารถควบคุมสารพิษให้เกิดขึ้นแต่น้อยดังที่กล่าวอ้างได้ เมื่อชุมชนไม่สามารถพึ่งพาอำนาจรัฐได้ และรัฐไม่สามารถสนองตอบความต้องการของชุมชนได้ ทั้ง 2 ประการนี้จึงเป็นชนวนให้ชุมชนเกิดความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐดังกล่าว

ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐอีกคู่หนึ่ง คือ ระหว่าง วัด โรงเรียน ชาวบ้านกับจังหวัดระยอง

หลังจากชาวบ้าน วัด โรงเรียน ได้ร้องเรียนไปยังจังหวัดระยองให้เข้าไปแก้ไข ควบคุม ดูแลโรงงานที่ปล่อยสารพิษเพื่อให้หยุดปล่อยสารพิษต่อไป แต่ทางจังหวัดระยองได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาให้ย้ายโรงเรียน ย้ายครูและนักเรียนไปเรียนรวมกันกับโรงเรียนเทศบาลตำบลมาบตาพุดโดยจะสร้างอาคารและห้องน้ำเพิ่มเติมเพื่อรองรับนักเรียน แต่กลุ่มชาวบ้าน ครู นักเรียนและพระไม่เห็นด้วยกับแนวทางดังกล่าว เพราะเห็นว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุไม่ถูกต้อง ควรแก้ปัญหาที่โรงงานด้วยการให้หยุดปล่อยสารพิษ เมื่อทางจังหวัดระยองเห็นว่าแนวทางที่เสนอไปถูกคัดค้านจากบุคคลหลายกลุ่ม แนวทางการย้ายโรงเรียนไปรวมกับโรงเรียนอื่นจึงได้ยุติไป และโรงเรียนก็ยังคงอยู่ที่เดิมจนถึงขณะนี้

ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน วัด โรงเรียนกับจังหวัดระยองจึงมีสาเหตุมาจากแนวความคิดการแก้ปัญหาผลกระทบไปตรงกัน เป็นความขัดแย้งที่ไม่รุนแรง ไม่มีการทะเลาะวิวาท แต่ใช้เหตุผลมาคัดค้านหักล้างแนวความคิดกันเท่านั้น

กลุ่มบุคคลที่เกิดความขัดแย้งขึ้นอีกกลุ่มหนึ่งคือ ระหว่างชมรมกลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมระยอง (กลุ่ม NGO) กับการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และการนิคม

อุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ประธานชมรมกลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมระยอง ได้เข้าไปตรวจสอบข้อเท็จจริงในชุมชนและโรงเรียนที่ได้รับผลกระทบ ได้เห็นสภาพความเจ็บป่วยทุกข์ทรมานของนักเรียนและชาวบ้าน จึงตอบโต้ต่อการนิคมอุตสาหกรรมว่า หน่วยงานทั้งสองได้เคยให้ความเชื่อมั่นและรับปากว่าสามารถควบคุมโรงงานไม่ให้ปล่อยสารพิษมากระทบต่อชาวบ้านได้ ชาวบ้านจะไม่เกิดความเดือดร้อนใด ๆ แต่ในทางความจริงทั้ง 2 หน่วยงานก็ไม่สามารถกระทำได้ตามที่รับปาก ในทางตรงข้ามกลับปล่อยให้โรงงานปล่อยสารออกมาตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน ตนจะต่อสู้เพื่อชาวบ้านด้วยการยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

ทางฝ่ายการนิคมอุตสาหกรรมได้โต้แย้งว่า การจะแก้ปัญหาให้หมดไปโดยสิ้นเชิงคงเป็นไปได้ยาก เพราะอุตสาหกรรมกับมลพิษเป็นของคู่กันต้องเกิดอย่างแนบเนียน ทั้งนี้เพราะโรงงานอุตสาหกรรมหลายประเภทจำเป็นต้องใช้สารพิษหลายชนิดเป็นส่วนผสมในการผลิต เช่น โรงกลั่นน้ำมัน โรงงานแยกก๊าซ โรงงานโซดาแอช เป็นต้น และถ้าให้หยุดปล่อยสารพิษก็ต้องหยุดผลิต ประชาชนทั้งประเทศก็จะมีน้ำมันเชื้อเพลิงใช้ คนส่วนใหญ่ของประเทศก็ต้องเดือดร้อน และในขณะนี้ทางการนิคมฯ ก็ได้เข้าไปควบคุมตรวจสอบโรงงานต่าง ๆ และได้กำหนดมาตรการและแนวทางแก้ไขอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งได้จัดเจ้าหน้าที่คอยเฝ้าระวังอยู่ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้น แต่ก็ไม่มีความรุนแรงใด ๆ ปรากฏ

3. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับชุมชน

เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และระหว่างภายในกับภายนอกชุมชน เกิดขึ้นหลังจากที่รัฐเข้าไปจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม มีหลายคู่ขัดแย้งคือ

- 3.1 ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนด้วยกันเอง
- 3.2 ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านดั้งเดิมกับชาวบ้านกลุ่มใหม่
- 3.3 ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านดั้งเดิมในชุมชนเดียวกัน
- 3.4 ความขัดแย้งระหว่างภายในชุมชนกับชุมชนอื่น

ทั้ง 4 คู่ขัดแย้งมีสาเหตุ ที่มาและสถานการณ์ของความขัดแย้งดังนี้

3.1 ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนด้วยกันเอง

เนื่องจาก คณะกรรมการในชุมชนมีความคิดเห็นและแนวทางการแก้

ปัญหาให้ชาวบ้านไม่ตรงกัน ฝ่ายหนึ่งต้องการแก้ปัญหาด้วยการรวมตัวชาวบ้านเพื่อชุมชนต่อต้าน ซึ่งฝ่ายนี้มีแกนนำคนสำคัญของชาวบ้านที่เป็นนักการเมืองระดับท้องถิ่น และเป็นเทศมนตรีตำบลมาตาพุดสมัยนั้นให้การสนับสนุนและออกมาร่วมชุมนุมกับชาวบ้านทุกครั้ง อีกทั้งฝ่ายนี้ยังมีกลุ่มผู้นำชุมชนให้การสนับสนุนมากกว่า ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งไม่เห็นด้วยกับการชุมนุมต่อต้านและคัดค้านการชุมนุมมาโดยตลอด แต่ฝ่ายนี้ก็มีกลุ่มผู้นำชุมชนสนับสนุนน้อยกว่าจึงไม่สามารถคัดค้านและท้าทายแนวทางของอีกฝ่ายหนึ่งได้

สถานการณ์ความขัดแย้งของกลุ่มผู้นำชุมชนได้ปรากฏชัดเจนและรุนแรงขึ้น เมื่อประธานคณะกรรมการชุมชนได้ลาออกจากตำแหน่งไปภายหลังจากได้รับเลือกตั้งเพียง 1 ปีเศษเท่านั้น

เมื่อพิจารณาความขัดแย้งของกลุ่มผู้นำอีกนัยหนึ่ง จะเห็นว่ามีความเกี่ยวเนื่องของผลประโยชน์ทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้เพราะกลุ่มผู้นำชุมชนเข้ามารับตำแหน่งคณะกรรมการชุมชนด้วยวิธีการทางการเมืองได้รับเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง ประชาชนจะเฝ้ามองการปฏิบัติงานและผลของการทำงานจะเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจและบ่งชี้ผลการเลือกตั้งในครั้งต่อไป ในประเด็นนี้จึงมีเรื่องผลประโยชน์ทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

3.2 ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านดั้งเดิมกับชาวบ้านกลุ่มใหม่

ดังได้กล่าวแล้วในบริบทชุมชนว่า ชุมชนขอความร่วมมือพัฒนามีชาวบ้านจากต่างถิ่นทั่วทุกภาคของประเทศไทยเข้าไปอยู่อาศัย โดยเช่าห้องแถวของชาวบ้านดั้งเดิมที่ทำธุรกิจห้องแถวให้เช่าประมาณ 20 ราย

ในความเป็นจริง ชาวบ้านกลุ่มใหม่ก็ได้รับผลกระทบจากสารพิษเหมือนหรือไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าชาวบ้านคนอื่น ๆ เพราะอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แต่พวกเขาไม่เคยให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาผลกระทบเลย ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหอย่างสงบหรือสันติวิธี และไม่เคยออกมาร่วมชุมนุมต่อต้านแม้แต่ครั้งเดียว นอกจากจะไม่ให้ความร่วมมือแล้ว พวกเขายังกล่าวว่า ทุกวันนี้พวกเขารับจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้มีรายได้เลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวรวมถึงค่าเช่าห้องพัก ถ้าการต่อต้านโรงงานต้องทำให้โรงงานถูกสั่งปิดหรือยกเลิกกิจการไป พวกเขาจะต้องตกงานไม่มีรายได้ ตนเองและครอบครัวจะต้องอดอยากลำบากกว่าที่เป็นอยู่นี้ จึงไม่ต้องการต่อต้านโรงงานไม่ว่าจะเป็นวิธีใด ๆ ก็ตาม

จากสถานการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านกลุ่มใหม่มีท่าทีที่ขัดแย้งและต่อต้านการกระทำของชุมชน แต่เป็นการแสดงออกอย่างเงียบ ๆ ด้วยการอยู่เฉย ๆ ไม่ให้

ความร่วมมือใด ๆ ส่วนชาวบ้านดั้งเดิมและกลุ่มผู้นำที่อยู่ในกระบวนการต่อต้านโรงงาน เห็นว่าเมื่อชักชวนแล้วไม่ยอมออกมาให้ความร่วมมือก็ยุติการชักชวนแค่นั้น ไม่มีการตอบโต้ด้วยการโต้เถียงหรือหาเรื่องทะเลาะวิวาทใด ๆ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านดั้งเดิมและกลุ่มผู้นำส่วนหนึ่งเป็นเจ้าของธุรกิจห้องแถวให้เช่า รายได้ที่เป็นกอบเป็นกำส่วนหนึ่งได้จากคนที่มาเช่าห้องแถว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านกลุ่มใหม่ จึงทำให้ไม่กล้าตอบโต้ด้วยความรุนแรง เพราะเกรงว่าจะสูญเสียรายได้หรือผลประโยชน์ส่วนนี้ไป

ความขัดแย้งของสองกลุ่มนี้จึงเป็นความขัดแย้งอย่างเงียบ ๆ ฝ่ายหนึ่งมีปฏิกิริยาตอบโต้อย่างเงียบ ๆ อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้ใด ๆ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง ทั้งสองฝ่ายไม่มีการเผชิญหน้า ทะเลาะวิวาท หรือปะทะต่อสู้ทำอันตรายต่อกันจนเสียเลือดเนื้อหรือชีวิตใด ๆ ทั้งสิ้น

3.3 ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านดั้งเดิมในชุมชนเดียวกัน

แต่เดิมชาวบ้านในชุมชนอยู่กันอย่างสงบ ถึงแม้ว่าจะมีความขัดแย้งกันบ้างก็เป็นความขัดแย้งเล็กน้อย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติและเป็นเรื่องปกติทางสังคมของกลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันเป็นหมู่มา แต่ชาวบ้านก็สามารถปรับความเข้าใจและลดความขัดแย้งลงได้ ไม่เคยปรากฏว่าชาวบ้านรวมตัวกันขึ้นมาทะเลาะวิวาท ปะทะต่อสู้ทำอันตรายกันเองเลย

ภายหลังจากมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปก่อตั้งเป็นจำนวนมาก จึงเกิดปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความขัดแย้งของชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ

ชาวบ้านดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งแต่เป็นส่วนน้อยเล่าว่า การต่อต้านโรงงานได้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวของพวกเขา ทั้งนี้เพราะเมื่อคนในครอบครัวไปสมัครงานในโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อโรงงานรู้ว่าเป็นคนมาจากชุมชนที่เป็นแกนนำต่อต้าน ทางโรงงานได้ปฏิเสธและไม่ยอมรับเข้าทำงานในโรงงาน ทั้งที่พวกเขาไม่เคยออกมาต่อต้านโรงงานเลย จึงทำให้คนในครอบครัวหมดโอกาสที่จะทำงานในโรงงานต่าง ๆ เมื่อไม่มีงานทำก็ไม่มีรายได้ที่จะเลี้ยงชีพหรือจุนเจือครอบครัว คนกลุ่มนี้จึงไม่ยอมให้ความร่วมมือกับกลุ่มกระบวนการต่อต้านเช่นเดียวกันกับชาวบ้านกลุ่มใหม่ แต่เป็นเพียงคนส่วนน้อยเท่านั้น

ในประเด็นนี้ ตรงกับที่กลุ่มผู้นำซึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการต่อต้านโรงงานได้กล่าวว่า ได้คัดค้านการชุมนุมประท้วงมาโดยตลอด เพราะเกรงว่าถ้าต่อต้านโรงงานแล้วจะส่ง

ผลกระทบต่อคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนถูกตอบโต้และต่อต้านจากโรงงานด้วยการไม่รับเข้าทำงาน และเหตุการณ์ก็เป็นดังที่คาดคิดไว้จริง ๆ การคัดค้านครั้งนี้ก็ได้ส่งผลกระทบต่อตนเอง เกิดเป็นความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำและไม่สามารถอยู่เป็นผู้นำต่อไปได้ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งผู้นำชุมชนที่เป็นทางการไปในที่สุด ดังได้กล่าวแล้วในข้อ 3.1

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะเกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างชุมชนดั้งเดิมด้วยกันเอง แต่ก็มีความขัดแย้งอย่างเจียบ ๆ ด้วยการไม่ออกมาร่วมต่อต้านด้วยเท่านั้น ไม่มีการโต้แย้งทะเลาะวิวาทแต่อย่างใด ส่วนชาวบ้านดั้งเดิมที่อยู่ในกลุ่มกระบวนการต่อต้าน เห็นว่าเป็นเพียงชาวบ้านส่วนน้อยเท่านั้น จึงไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้ใด ๆ เช่นเดียวกัน และได้หันไปสร้างแนวร่วมกระบวนการกับชุมชนใกล้เคียงที่ประสบปัญหามลพิษร่วมกันต่อไป ความขัดแย้งของกลุ่มนี้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมในชุมชน ไม่มีการแบ่งฝ่ายแบ่งข้างอย่างชัดเจน ทุกฝ่ายยังคงอยู่ต่อไปได้และดำเนินชีวิตตามปกติ รวมทั้งในยามที่ชุมชนมีกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมก็ยังคงให้ความร่วมมือช่วยเหลือ ตลอดจนมีการไปมาหาสู่ทักทายกันตามปกติ

3.4 ความขัดแย้งระหว่างภายในชุมชนกับชุมชนอื่น

เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มกระบวนการต่อต้านกับชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงและชุมชนห่างไกล แต่เป็นกลุ่มคนไม่มากนัก มีสาเหตุเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกับข้อ 3.2 และ 3.3 กล่าวคือ ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งประกอบอาชีพทำมาค้าขายที่ต้องพึ่งพาลูกค้าที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น กลุ่มแม่ค้าขายข้าวแกง แม่ค้าขายกับข้าวสด ที่ตั้งร้านขายหรือแผงลอยติดกับโรงงาน รวมทั้งที่ซื้อรถตระเวนขายตามโรงงาน ตลอดจนเจ้าของกิจการห้องแถวในชุมชนอื่น ๆ ที่มีลูกค้าเป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม

คนกลุ่มนี้มีลูกค้าเป้าหมายโดยตรงอยู่ที่พนักงานในโรงงาน ในตอนกลางวันจะออกมาซื้ออาหารกินเช่น ข้าวแกง ก๋วยเตี๋ยว ฯลฯ และซื้อกับข้าวสดกลับบ้านเมื่อเลิกงานตอนเย็นจะเป็นเช่นนี้ทุกวัน รวมทั้งเช่าห้องแถวในชุมชนอื่นที่ไกลออกไป รายได้หลักจึงขึ้นอยู่กับจำนวนลูกค้าในโรงงานที่มาอุดหนุนและเม็ดเงินที่ได้จากผลกำไร ที่สำคัญกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือค้าขายอย่างเดียว ไม่มีอาชีพรองหรืออาชีพเสริมอย่างอื่น รวมทั้งเจ้าของห้องเช่าก็มีรายได้จากการเช่าห้องแถวของคนงานด้วย

ดังนั้น เมื่อมีการต่อต้านโรงงานคนกลุ่มนี้จึงไม่ให้ความร่วมมือและไม่ออกมาร่วมต่อต้านด้วย อีกทั้งไม่ค่อยพอใจกับการต่อต้านโรงงานโดยให้เหตุผลว่า ถ้าการต่อต้าน

โรงงานทำให้โรงงานปิดหรือเลิกกิจการไป คนงานก็จะต้องออกงานหมด ตกลงไม่มีใครทำได้ ทำให้ลูกค้าเป้าหมายของพวกเขาต้องหมดตามไปด้วย เมื่อค้าขายไม่ได้ไม่มีรายได้ก็อยู่ไม่ได้ กระทั่งชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา คนกลุ่มนี้จึงเกิดความขัดแย้งกับกลุ่มกระบวนการต่อต้าน แต่ความขัดแย้งไม่ปรากฏอย่างชัดเจนนัก เพราะทั้งสองฝ่ายไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้รุนแรงใด ๆ ต่อกัน เป็นความขัดแย้งอย่างเงียบ ๆ โดยฝ่ายหนึ่งไม่ร่วมต่อต้านด้วยแต่ก็ไม่ได้แสดงท่าทีคัดค้านรุนแรงใด ๆ ส่วนกลุ่มกระบวนการต่อต้านก็ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือสนใจต่อกลุ่มนี้มากนัก เพราะเห็นว่ากลุ่มค้าขายกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาปักหลักค้าขายทำมาหากินในชุมชน ไม่มีความแน่นอนว่าจะอยู่นานอย่างถาวรหรือจะย้ายออกไปจากชุมชนเมื่อใดก็ได้ ส่วนกลุ่มธุรกิจห้องแถวให้เช่าในชุมชนห่างไกล ถึงแม้ว่าจะเป็นชาวบ้านดั้งเดิมของชุมชนนั้น ๆ ก็เป็นเพียงชาวบ้านกลุ่มเล็ก ๆ เพียงไม่กี่ครอบครัว จึงทำให้ทุกฝ่ายไม่มีการตอบโต้ใด ๆ ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

จากปัญหาความขัดแย้งทั้ง 4 คู่กรณีพอสรุปตามสถานการณ์และตามเหตุผลที่ปรากฏได้ว่า เป็นความขัดแย้งระหว่างภายในชุมชนกันเองและระหว่างภายในกับภายนอกชุมชน ระหว่างคนกลุ่มใหญ่กับคนกลุ่มย่อยส่วนน้อย ระหว่างชาวบ้านดั้งเดิมด้วยกันและชาวบ้านดั้งเดิมกับชาวบ้านต่างถิ่นที่เข้าไปอยู่ใหม่ มีทั้งความขัดแย้งที่ปรากฏชัดแจ้งคือระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนที่ฝ่ายหนึ่งยังคงอยู่เป็นผู้นำและอีกฝ่ายได้ลาออกไป และความขัดแย้งที่ไม่ปรากฏอย่างชัดแจ้งคือระหว่างกลุ่มกระบวนการต่อต้านกับชาวบ้านที่ไม่ยอมร่วมต่อต้านด้วย โดยทั้งหมดนี้มีสาเหตุเบื้องต้นมาจากการปล่อยสารพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมจนเกิดเป็นมลพิษทางอากาศ และมีสาเหตุรองมาจากเรื่องผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง

4. ความขัดแย้งระหว่างนักการเมืองกับคู่ขัดแย้งที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นักการเมืองระดับท้องถิ่น ที่เป็นแกนนำชาวบ้านเรียกร้องให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแก้ไขปัญหามลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น จังหวัดระยอง การนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย รวมทั้งโรงงานต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุการปล่อยสารพิษ ตลอดจนมีปฏิกิริยาตอบโต้ต่อฝ่ายต่าง ๆ หลากรูปแบบ เช่น ยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนหลายแห่งจำนวนหลายครั้ง ร้องทุกข์ด้วยการให้สัมภาษณ์และกล่าวโจมตีโรงงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผ่านสื่อมวลชนจำนวนหลายครั้งหลายฉบับ รวมทั้งเป็นแกนนำชาวบ้านรวมตัวเพื่อชุมนุมประท้วงต่อต้าน

หลายครั้ง ปฏิกริยาที่แสดงออกเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจและมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ในภายหลังความขัดแย้งได้ปรากฏอย่างเด่นชัดขึ้น เมื่อผู้นำดังกล่าวถูกบุกยิงจนเสียชีวิต และเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่สามารถติดตามจับกุมตัวคนร้ายหรือผู้จ้างวานได้ และเนื่องจากผู้ตายเป็น นักการเมืองจึงมีคู่แข่งเพื่อช่วงชิงตำแหน่งทางการเมือง สาเหตุการตายจึงมีเรื่องการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

สถานการณ์ความขัดแย้งของหลายฝ่ายสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของความขัดแย้งที่กล่าวว่า ความขัดแย้งของแต่ละคู่แตกต่างกันออกไปตามสาเหตุและที่มาที่แตกต่างกัน เช่น ความขัดแย้งเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เกิดจากเป้าหมายวัตถุประสงค์ และความต้องการไม่ตรงกัน เกิดจากการกระทำของตนแต่เกิดไปปะทะจากการต่อต้าน เกิดจากระดับการศึกษาและการรับรู้ที่แตกต่างกัน เกิดจากทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ตรงกัน หรือเกิดจากความคิดเห็นและแนวทางการปฏิบัติไม่ตรงกัน เป็นต้น และเมื่อเกิดความขัดแย้งบุคคลจะมีปฏิกริยาที่แสดงออกแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของแต่ละคน เช่น บุคคลอาจเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้งนั้น หรือบุคคลอาจยอมพ่ายแพ้ทั้งด้านจิตวิทยาและพฤติกรรม หรืออาจยอมพ่ายแพ้ด้วยการหลีกเลี่ยงหลบหนีจากความขัดแย้งออกไป ซึ่งบางกรณีอาจหลบหนีไปอย่างสิ้นเชิง แต่บางกรณีอาจหลบหนีเพื่อไปสร้างพันธมิตรใหม่เพื่อให้ฝ่ายตนแข็งแกร่งขึ้น มีอำนาจมากขึ้นเพื่อหวนกลับมาเอาชนะคู่ขัดแย้งเดิม เป็นต้น

จากแนวคิดต่าง ๆ ดังกล่าว จึงสรุปได้ว่าความขัดแย้งของแต่ละคู่มาจากสาเหตุเบื้องต้นอย่างเดียวกัน คือปัญหาผลกระทบด้านมลพิษทางอากาศ นอกนั้นแต่ละคู่จะมีสาเหตุปลีกย่อยแตกต่างกันไป เช่น ชุมชนกับโรงงานมีสาเหตุมาจากโรงงานปล่อยสารพิษมากระทบชุมชน ความต้องการไม่ตรงกัน และผลประโยชน์ขัดกัน ชุมชนกับรัฐมีสาเหตุมาจากความคิดเห็นและแนวทางการแก้ปัญหาไม่ตรงกัน ชุมชนกับชุมชนมีสาเหตุมาจากความคิดเห็นและแนวทางการแก้ปัญหาไม่ตรงกัน รวมทั้งมีเรื่องผลประโยชน์ทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง นักการเมืองกับคู่ขัดแย้งที่ไม่ปรากฏชัดแจ้งมีสาเหตุมาจากผลประโยชน์ทางการเมืองเช่นเดียวกัน

4. ศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง

ชุมชนได้อาศัยศักยภาพหลายด้านทั้งภายในและภายนอก ชุมชนในการแก้ปัญหาผลกระทบ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอกชุมชน ดังนี้

- 4.1 ศักยภาพของกลุ่มผู้นำและเครือข่าย
- 4.2 ศักยภาพของชาวบ้านและเครือข่ายชาวบ้าน
- 4.3 ศักยภาพด้านปัจจัย / องค์ประกอบที่ใช้จัดการกับปัญหาความขัดแย้ง
- 4.4 ศักยภาพในการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนด้วยตนเอง

4.1 ศักยภาพของกลุ่มผู้นำและเครือข่าย

กลุ่มผู้นำในชุมชนขอร่วมพัฒนามีทั้งที่เป็นทางการและที่ไม่เป็นทางการหรือที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ ซึ่งนอกจากจะมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลทุกข์สุขของคนในชุมชนโดยตรงแล้ว ยังได้แสดงบทบาทเป็นหัวหอกอันสำคัญในการแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นตอเนื่องตลอดมา ส่วนกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติเป็นกลุ่มที่สนับสนุนเสริมกำลังและคอยหนุนช่วยกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้นในการต่อสู้ เจรจา ต่อรองกับกลุ่มองค์กรภายนอกชุมชนในการแก้ปัญหาผลกระทบเพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง ครั้งนี้ ในระยะแรก ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2537 – 2540 ได้ผลไม่ค่อยพอใจนัก แต่หลังจากกลางปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา การแก้ปัญหาอยู่ในระดับที่น่าพอใจซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

อย่างไรก็ดี ผู้นำทั้ง 2 กลุ่มก็มีแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาแตกต่างกันไปตามบทบาท หน้าที่และอำนาจที่มีอยู่ในขณะนั้น ซึ่งมีดังนี้

1) กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ จำนวน 12 คน ในฐานะที่เป็นคณะกรรมการชุมชนอย่างเป็นทางการ มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของคนในชุมชนโดยตรง ดังนั้นเมื่อชาวบ้านประสบปัญหาความเดือดร้อนจึงได้มาร้องทุกข์ ร้องเรียนให้กลุ่มผู้นำเป็นผู้ดำเนินการแก้ปัญหาให้ชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะร้องทุกข์กับกลุ่มผู้นำด้วยวาจา ที่สำคัญกลุ่มผู้นำและครอบครัวของเขาก็ได้รับผลกระทบไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะตัวผู้นำและครอบครัวมีบ้านที่อยู่อาศัยในชุมชนเดียวกัน

หลังจากกลุ่มผู้นำได้รับการร้องทุกข์ ร้องเรียนจากชาวบ้านแล้ว กลุ่มผู้นำได้เล่าว่า พวกเขาได้มีการปรึกษารื้อกัน ร่วมกันวางแผนงานและดำเนินการพอสรุปได้ดังนี้

1) กลุ่มผู้นำได้รับทราบถึงปัญหาทั้งจากการร้องเรียนของชาวบ้านและจากที่ตนเองประสบปัญหาร่วมกับชาวบ้านด้วยว่า เป็นปัญหาผลกระทบด้านมลพิษทางอากาศ จากการปล่อยสารพิษของโรงงานต่าง ๆ ในนิคมอุตสาหกรรม สร้างความเดือดร้อนจนล้มป่วยลง ทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่พอใจต่อการกระทำของโรงงานและต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ การนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดที่ปล่อยปละละเลยไม่ควบคุมโรงงานที่ปล่อยสารพิษออกมากระทบกับชาวบ้าน

2) จากนั้นกลุ่มผู้นำได้ติดต่อประสานกับเครือข่ายผู้นำที่เป็นทางการในชุมชนใกล้เคียงที่ประสบปัญหาร่วมกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจำนวน 20 ชุมชน รวมทั้งติดต่อประสานกับกลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือ คณะอาจารย์โรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร และเจ้าอาวาสวัดโสภณวนาราม

ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ได้ประชุมหารือกันเพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาในเบื้องต้นได้ตกลงกันว่าจะใช้วิธีการยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังสำนักงานการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง และสำนักงานเทศบาลตำบลมาบตาพุด ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ปกครองดูแลชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาล

3) เมื่อกลุ่มผู้นำได้กำหนดวิธีการอย่างชัดเจนแล้ว จึงได้ตกลงกันให้ผู้นำแต่ละกลุ่มคือ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ กลุ่มอาจารย์โรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร เจ้าอาวาสวัดโสภณวนาราม เป็นผู้จัดทำหนังสือร้องเรียนในเรื่องเดียวกันจากหน่วยงานหรือจากองค์กรของตนเองส่งไปยังหน่วยงานดังกล่าว ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายและเหตุผลว่าการยื่นหนังสือร้องเรียนจากหลายหน่วยงานจะทำให้มีหนังสือร้องเรียนจำนวนมากหลายฉบับ ซึ่งน่าจะมีน้ำหนัก มีความหนักแน่นของคำร้องเรียนและมีอำนาจในการต่อรองมากกว่าการส่งหนังสือร้องเรียนเพียงฉบับเดียวหรือเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น

4) หนังสือร้องเรียนได้ถูกจัดทำจากกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าว รวมทั้งชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือร้องเรียนส่งไปด้วย หนังสือร้องเรียนทุกฉบับได้ระบุเลขที่ออกหนังสือ สถานที่ วัน เดือน ปีที่ออกหนังสือและลงชื่อผู้ออกหนังสืออย่างชัดเจน

แต่ละกลุ่มเป็นผู้นำส่งหนังสือด้วยตนเอง ด้วยการเข้าพบปะเจรจาร่วมกับยื่นหนังสือร้องเรียนยังหน่วยงานต่าง ๆ หลายแห่ง

5) หลังจากได้ยื่นหนังสือร้องเรียนไปได้ระยะหนึ่ง กลุ่มผู้นำและชาวบ้านก็สังเกตได้ว่ายังคงมีกลิ่นเหม็นและกลุ่มควันฟุ้งกระจายเหมือนเดิม และถูกปล่อยออกจาก

โรงงานเป็นปกติทุกวัน กล่าวคือ ก่อนส่งหนังสือร้องเรียนมีสถานการณ์เช่นไร หลังจากส่งหนังสือร้องเรียนไปแล้วก็ยังคงมีสถานการณ์เช่นนั้น

กลุ่มผู้นำจึงได้มีการพบปะเพื่อประชุมหารือกัน ได้ข้อสรุปว่า การใช้แนวทางอย่างสันติวิธีไม่ประสบผลสำเร็จและล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ผลพวงครั้งนี้จึงเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งมากยิ่งขึ้นและขยายวงความขัดแย้งกว้างออกไป ถึงกระนั้นก็ตาม กลุ่มผู้นำได้มีความพยายามที่จะใช้แนวทางอย่างสันติวิธีต่อไปอีก ด้วยการพบปะเจรจาทั้งกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องและกับโรงงานที่เป็นต้นเหตุ พร้อมกันนี้ได้ยื่นหนังสือร้องเรียนเข้าไปยังหน่วยงานในส่วนท้องถิ่นและส่วนกลางอีกหลายแห่ง เช่น สำนักราชเลขาธิการ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา ผลของความพยายามปรากฏว่า สถานการณ์ยังคงเหมือนเดิม กลิ่นเหม็นยังถูกปล่อยออกมาทุกวัน แสดงว่าความพยายามนั้นล้มเหลว

สถานการณ์ดังกล่าวได้สร้างความไม่พอใจให้กับชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งนอกจากปัญหาความขัดแย้งเดิมจะไม่ยุติหรือลดลงแล้ว ยังทำให้ความขัดแย้งลุกลามและขยายวงออกไป จากเดิมที่ชาวบ้านมีความขัดแย้งกับโรงงาน ได้กลายเป็นชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐอีกด้วย

เมื่อกลุ่มผู้นำเห็นว่า การแก้ปัญหาอย่างสันติวิธีไม่ได้ผล จึงตกลงจะใช้วิธีการรวมตัวชาวบ้านเพื่อต่อต้านและประท้วงโรงงานและหน่วยงานรัฐ แต่คราวนี้กลุ่มผู้นำได้สร้างแนวร่วมกับองค์กรระดับท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องบางหน่วยงาน รวมทั้งติดต่อประสานกับกลุ่มอาชีพและเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนสื่อมวลชนทั้งจากส่วนกลางและท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักการเมืองระดับท้องถิ่น นอกจากนี้จะเป็นแนวร่วมให้ความร่วมมือแล้ว ยังเป็นแกนนำคนสำคัญของชาวบ้านอีกด้วย ส่วนวิธีการรวมตัวชาวบ้าน สรุปได้ดังนี้

1) ได้กำหนดวิธีการใหม่ คือ การรวมตัวชาวบ้าน นอกจากนี้ยังได้เตรียมวิธีการอื่น ๆ ไว้ด้วย เช่น การเปิดอภิปรายโจมตี การเดินขบวนประท้วง และสร้างแรงกดดันอื่น ๆ รวมทั้งกำหนดเงื่อนไขที่ต้องการเรียกร้อง

2) ชักชวนชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ ที่ประสบปัญหาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น กลุ่มชาวบ้านที่ไม่ได้ทำงาน กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าในตลาด กลุ่มอาชีพซีไรต์จักรยานยนต์รับจ้าง จำนวนตั้งแต่ 500 – 800 คนขึ้นไป โดยกำหนดวันชุมนุมให้ตรงกับวันหยุดคือวันเสาร์ หรืออาทิตย์ เพื่อว่าคนที่ทำงานหรือนักเรียนจะสามารถมาร่วมชุมนุมในวันหยุดได้ เริ่มรวมตัว

ตั้งแต่เวลาประมาณ 9.00 น. ที่บริเวณวัดโสภณวนาราม กำหนดให้กลุ่มแกนนำเป็นผู้กล่าวอภิปรายโจมตีและเจรจาต่อรองเพื่อยื่นเงื่อนไขต่าง ๆ ส่วนป้ายข้อความอุปกรณอื่น ๆ รวมทั้งอาหารและเครื่องดื่มกลุ่มผู้นำเป็นผู้จัดหามาเอง จากนั้นกลุ่มผู้นำก็กระจายกันไปติดต่อประสานพร้อมทั้งแจ้งข้อมูลข่าวสารตามที่ได้กำหนดไว้ให้ชาวบ้านทราบ โดยใช้วิธีบอกปากต่อปาก ใช้เวลาเพียง 1 - 2 วัน ข่าวสารก็จะรับรู้ถึงกันหมด ซึ่งในการนี้ได้ติดต่อสื่อมวลชนมาร่วมสังเกตการณ์และทำข่าวด้วย

3) ชาวบ้านเกือบทุกอาชีพออกมารวมตัวกันตามวัน เวลา และสถานที่นัดหมาย จำนวนประมาณ 800 คน ขึ้นไป ในระหว่างการชุมนุมต่อต้านกลุ่มแกนนำได้สลับกันอภิปรายโจมตีโรงงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใช้เวลาในการชุมนุมตั้งแต่ 9.00 - 17.00 น. หลังจากนั้นการชุมนุมจึงได้สลายตัว รวมเวลาประมาณ 8 ชั่วโมง

4) ในวันที่ชุมนุมต่อต้าน กลิ่นเหม็นได้หายไป และหายติดต่อกันหลายวัน ไม่นานโรงงานก็ปล่อยกลิ่นเหม็นออกมาอีก ผลการดำเนินงานครั้งนี้จึงถูกประเมินว่า ชาวบ้านได้รับชัยชนะก็จริง แต่เป็นชัยชนะในระยะเวลานั้น ๆ เป็นชัยชนะอย่างไม่ถาวร ไม่เต็มตามความต้องการอยู่ในทิศทางที่ไม่พึงพอใจ และไม่เป็นที่พอใจที่คาดหวัง

หลังจากนั้นชาวบ้านได้ออกมาต่อต้านอีกหลายครั้ง บางครั้งก็ชุมนุมกันอยู่ที่เดียวอย่างสงบ บางครั้งเดินขบวนแยกย้ายไปประท้วงตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ศาลากลางจังหวัดระยอง การนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด บางครั้งมีการสร้างแรงกดดันให้ฝ่ายถูกประท้วง ผลของการชุมนุมต่อต้านทุกครั้งจะคล้ายคลึงกันคือ ระหว่างที่ชาวบ้านออกมาต่อต้านโรงงานก็หยุดปล่อยสารพิษ เมื่อชาวบ้านสลายตัวและสงบลงไม่นานโรงงานก็ปล่อยสารพิษออกมาอีก เป็นเช่นนี้ทุกครั้ง ภายหลังแกนนำการชุมนุมต่อต้านถูกบุกยิงเสียชีวิต การชุมนุมประท้วงจึงได้ยุติลงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

กลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการและกลุ่มแกนนำที่เหลือได้กล่าวว่า ขณะนี้ (กรกฎาคม 2541) ถึงแม้ว่าการชุมนุมต่อต้านของชาวบ้านได้สิ้นสุดลงแล้วเกือบ 1 ปีเต็ม แต่ปัญหามลพิษยังคงมีอยู่ จึงจำเป็นต้องเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขต่อไป แต่เปลี่ยนมาให้การเข้าร่วมประชุมหารือกับคณะทำงานเฉพาะกิจ 4 หน่วยงาน การเข้าพบปะเจรจาและยื่นหนังสือร้องเรียน กลุ่มผู้นำกล่าวว่าประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง ซึ่งมากกว่าเมื่อ 3 ปีก่อนที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะกลุ่มผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่ได้รับเชิญเข้าร่วมประชุมกับคณะทำงานเฉพาะกิจ 4 หน่วยงาน เพื่อสรุปปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

คณะทำงานเฉพาะกิจ 4 หน่วยงานได้ถูกแต่งตั้งขึ้นภายหลังจากการต่อต้านยุติติง โดยมีบทบาทหน้าที่คอยตรวจสอบโรงงานต่าง ๆ ที่ปล่อยสารพิษ คอยสังเกตและเฝ้าระวังกลิ่นเหม็นที่ฟุ้งกระจายเข้าสู่ชุมชนและสถานที่ต่าง ๆ ว่ามีกลิ่นรุนแรงมากน้อยเพียงใด และกลิ่นถูกปล่อยออกมาจากโรงงานใด แล้วสรุปรายงานในที่ประชุมทุกครั้ง

ทั้งนี้โดย นายยุทธนา ภูซงศ์ และคณะ ได้กล่าวว่า ในขณะนี้ (พ.ศ. 2541) ได้พยายามผลักดันให้เกิดการแก้ไขอย่างต่อเนื่องจนทำให้ปริมาณสารพิษในอากาศลดน้อยลง แต่กลิ่นยังคงมีอยู่ และถ้าโรงงานไม่จริงจังแอบปล่อยสารพิษออกสู่อากาศในปริมาณที่เป็นอันตรายอีก พวกเขาอาจจะนำชาวบ้านออกมาเคลื่อนไหวอีกก็ได้

2) กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ จากการศึกษาพบว่า ผู้นำกลุ่มนี้ซึ่งได้แก่กลุ่มผู้สูงอายุชาย กลุ่มครูและเจ้าอาวาสวัดโสภณวนาราม ทั้ง 3 กลุ่มนี้ เป็นผู้นำชุมชนทางสังคมที่ชาวบ้านให้ความเคารพ นับถือและยอมรับให้เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมของชุมชนและแก้ปัญหาผลกระทบครั้งนี้ด้วย

กลุ่มผู้สูงอายุชาย เป็นกลุ่มคนอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไปมีอยู่ประมาณ 20 คน แต่มีบทบาทผู้นำอย่างเด่นชัดมีอยู่ประมาณ 4 - 5 คน แต่เดิมกลุ่มนี้ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนา เช่น งานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ รวมทั้งวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา หลังจากชุมชนประสบปัญหาผลกระทบทางด้านมลพิษ กลุ่มนี้ได้แสดงบทบาทผู้นำอีกบทบาทหนึ่งกล่าวคือ กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการได้ขอความร่วมมือให้ติดต่อชักชวนชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกชุมชนออกมารวมตัวชุมนุมต่อต้าน กลุ่มนี้ได้ให้ความร่วมมือกับผู้นำที่เป็นทางการอย่างเต็มที่ เพราะนอกจากจะชักชวนชาวบ้านส่วนหนึ่งออกมารวมตัวกันแล้ว กลุ่มผู้สูงอายุชายก็ได้ออกมารวมชุมนุมประท้วงด้วย ประการสำคัญคือ ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านสลับกันออกมาชุมนุมเพราะความจำเป็นในการประกอบอาชีพ แต่ได้รับการยืนยันจากกลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการว่า กลุ่มผู้สูงอายุชายได้ออกมารวมตัวชุมนุมประท้วงเกือบทุกครั้ง

นอกจากนี้ ยังได้เคลื่อนไหวโดยออกมาให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน ดังกรณี นายสมชาย เทียมกิจอารียะ อายุ 70 ปี ได้กล่าวต่อหนังสือพิมพ์ถึงความเดือดร้อน และอาการเจ็บป่วยที่กำลังเผชิญอยู่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุได้ยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานใด บทบาทผู้นำของกลุ่มผู้สูงอายุนี้เป็นการแสดงบทบาทเพื่อสนับสนุน และหนุนช่วยกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการในการต่อสู้อีกทางหนึ่ง

กลุ่มครู - อาจารย์ เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบรุนแรงเนื่องจากโรงเรียน มาบตาพุดพันพิทยาคารตั้งติดกับเขตนิคมอุตสาหกรรมมากที่สุด นอกจากกลุ่มครู - อาจารย์ จะเป็นผู้นำทางสังคมโดยฐานะและการยอมรับแล้ว ปัญหามลพิษที่รุนแรงยังเป็นแรงผลักดันให้ ออกมาต่อสู้กับปัญหาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2536 - 2537 โรงงาน ต่าง ๆ ทำการก่อสร้างอาคารได้เกิดมลภาวะทางเสียงและฝุ่นละออง ทางโรงเรียนได้โทรศัพท์แจ้งเรื่อง ความเดือดร้อนไปยังการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ประมาณ พ.ศ. 2537 - 2538 โรงงานเดิน เครื่องจักรทำการผลิต พร้อมกับปล่อยของเสียออกทางปล่องโรงงานในรูปของกลิ่น ควัน ฝุ่น ละออง พุ่งเข้าสู่โรงเรียนอย่างเต็มที่แล้วจึงพุ้งกระจายเข้าชุมชน กลุ่มครู-อาจารย์จึงได้ พบปะเจรจาพร้อมทั้งยื่นหนังสือร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐในท้องถิ่นหลายแห่ง เช่น ศาลา กลางจังหวัดระยอง การนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และเทศบาลตำบลมาบตาพุด แต่ปัญหา ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น กลุ่มครู อาจารย์จึงประสานความร่วมมือกับกลุ่มผู้นำที่เป็นทาง การจัดทำหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานรัฐในส่วนกลางหลายแห่ง เช่น กระทรวง

อุตสาหกรรม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวง สาธารณสุข เป็นต้น หลังจากนั้นหน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าวได้ออกมาตรวจสอบข้อเท็จจริง ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ หลังจากกลุ่มเจ้าหน้าที่ส่วนกลางกลับไปแล้ว ปัญหามลพิษก็มีได้ แก้ไขให้ลดน้อยลงเลย ในทางตรงข้าม นักเรียนป่วยเพิ่มขึ้น อาการรุนแรงยิ่งขึ้น ปัญหาต่าง ๆ จึงกดดันให้ครู นักเรียนรวมตัวชุมนุมประท้วงต่อต้าน และยกป้ายข้อความที่กล่าวถึงความ เดือดร้อนเจ็บป่วย และร้องขอให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเร่งแก้ไข การชุมนุมประท้วงเป็นไป อย่างสงบเรียบร้อยและอยู่ในบริเวณโรงเรียนเท่านั้น ในการนี้ทางโรงเรียนยังได้เชิญสื่อมวลชน เข้าสังเกตการณ์ ทำข่าว พร้อมกันนี้ นายวินิจ ปธานราษฎร์ ผู้อำนวยการโรงเรียนและคณะครู ได้ร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชนด้วย

การกระทำของกลุ่มครูครั้งนี้ได้รับผลกระทบบ้างแต่ไม่มากนักกล่าวคือ หลังจากชุมนุมประท้วงได้ไม่นานทางโรงเรียนได้รับหนังสือเตือนจากหน่วยเหนือต้นสังกัดว่า ถ้าทางโรงเรียนจะเคลื่อนไหวใด ๆ ให้แจ้งหน่วยเหนือต้นสังกัดในพื้นที่ และแจ้งให้การนิคม อุตสาหกรรมมาบตาพุดทราบก่อน และให้กระทำอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม หลังจากนั้นทาง โรงเรียนก็ไม่มีกรรวมตัวชุมนุมต่อต้านอีก แต่เปลี่ยนไปใช้วิธีการเขียนบทเพลงการณส่งไปยัง หนังสือพิมพ์หลายฉบับ (ดูรายละเอียดภาคผนวก) และให้สัมภาษณ์ร้องทุกข์ต่อสื่อมวลชน หลายครั้งหลายฉบับ กลุ่มอาจารย์ในโรงเรียนได้กล่าวว่า ในระหว่างที่ต่อสู้เพื่อแก้ปัญหา มลพิษ สุขภาพร่างกายและจิตใจแย่งลงทุกวัน จึงได้ทำเรื่องขอย้ายไปสอนที่อื่น 2 - 3 ครั้งแล้ว

แต่ก็ย้ายไม่ได้สักที จึงต้องทนสวดมนต์สวดอยู่จนถึงขณะนี้ กลุ่มอาจารย์จึงได้พยายามผลักดันให้ย้ายโรงเรียนออกไปอยู่ที่อื่นเพื่อหนีสารพิษ แต่ต้องเป็นโรงเรียนที่ปลูกสร้างขึ้นมาใหม่ ไม่ใช่ไปอยู่รวมกับโรงเรียนอื่นอย่างที่เคยทำมา

พระครูสุวรรณโสภณ เจ้าอาวาสวัดโสภณวนาราม ผู้นำชุมชนทางสังคมอีกคนหนึ่งที่ออกมาต่อสู้เรียกร้องให้ผู้มีอำนาจรัฐที่รับผิดชอบในเรื่องนี้เร่งแก้ไขปัญหานี้ เพราะ พระ เณร ที่จำวัดและมาเรียนปริยัติธรรมในวัดได้รับผลกระทบจากสารพิษรุนแรง เช่นเดียวกับชาวบ้านเพราะอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

ทั้งนี้โดย หลังจากชาวบ้าน วัด โรงเรียน ได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศ เจ้าอาวาสได้ประสานและให้ความร่วมมือกับกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ และกลุ่มครูอาจารย์โรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร ด้วยการยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายแห่ง เช่น เทศบาลตำบลมาบตาพุด การนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง หลังจากยื่นหนังสือร้องเรียนนานเกือบ 1 ปี ปัญหามลพิษก็ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ โดยดูจากจำนวนพระ เณร ในวัดและจำนวนนักเรียนที่ล้มป่วยมากขึ้น เจ้าอาวาสจึงได้อนุญาตให้ใช้ศาลาวัดโสภณวนารามเป็นที่ประชุมจำนวนหลายครั้ง รวมทั้งใช้เป็นสถานที่รวมตัวชาวบ้านเพื่อชุมนุมต่อต้าน

ในระหว่างที่ชาวบ้านออกมาชุมนุมต่อต้านจำนวนหลายครั้งนั้น หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้เข้าไปร่วมสังเกตการณ์และทำข่าวด้วย เจ้าอาวาสจึงได้ร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชนเพื่อให้ข่าวแพร่กระจายออกไปอย่างกว้างขวางและกระตุ้นให้อำนาจรัฐจากส่วนกลางได้ทราบและออกมาแก้ปัญหาโดยเร่งด่วน

ซึ่งภายหลังจากสื่อมวลชนได้นำเสนอปัญหาผลกระทบของชาวบ้านติดต่อกันจนถึง ประมาณปี พ.ศ. 2540 หน่วยงานของรัฐจากส่วนกลางหลายแห่งเช่น กระทรวงอุตสาหกรรม กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ได้ไปตรวจสอบข้อเท็จจริงและพบว่าชาวบ้าน วัด โรงเรียน ได้รับผลกระทบรุนแรงจริงตามที่ได้อ้างเรียนไป จึงได้ดำเนินการแก้ไขด้วยการจัดตั้งคณะทำงานชุดต่าง ๆ เข้าไปควบคุม ตรวจสอบโรงงานต่าง ๆ ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด พร้อมทั้งตั้งชุดหน่วยเฉพาะกิจคอยสังเกตการณ์ เฝ้าระวัง และตรวจสอบการปล่อยกลิ่นและ สารพิษของโรงงานต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 มาจนถึงปัจจุบัน

การยื่นหนังสือร้องเรียนก็ดี การสนับสนุนกลุ่มแกนนำโดยให้ใช้บริเวณวัดเป็นที่ประชุมและรวมตัวต่อต้านก็ดี ตลอดจนการร้องเรียนผ่านสื่อมวลชนหลาย ๆ ครั้ง ของ

เจ้าอาวาส นับว่าเป็นศักยภาพของพระด้านหนึ่ง ซึ่งนอกจากจะช่วยชาวบ้านแก้ปัญหาด้วยตัวท่านเองแล้ว ยังเป็นแนวร่วมสนับสนุนการแก้ปัญหาครั้งนี้ของกลุ่มผู้นำ อีกทั้งสามารถกระตุ้นให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องออกมาดูแลแก้ไขดังกล่าว

4.2 ศักยภาพของชาวบ้านและเครือข่ายชาวบ้าน

นอกจากผู้นำกลุ่มต่าง ๆ จะร่วมมือกันแก้ปัญหาในชุมชนแล้ว ชาวบ้านก็ได้ออกมาเคลื่อนไหวต่อสู้ร่วมกับกลุ่มผู้นำด้วยเช่นกัน

เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนมีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ และกลุ่มความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ที่มารวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ สถานที่รวมตัวก็แตกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานะทางสังคมและสถานที่ประกอบอาชีพ กลุ่มนี้มีเครือข่ายกระจายอยู่เกือบทุกชุมชน คนในชุมชนจึงมีการติดต่อสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอกชุมชน เป็นผลให้สะดวกและง่ายต่อการขอความร่วมมือ

แนวทางการแก้ปัญหาของกลุ่มนี้ คือ การรวมตัวชุมชนต่อต้าน การร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชน และการยื่นหนังสือร้องเรียน การติดต่อขอความร่วมมือกับเครือข่ายใช้วิธีบอกปากต่อปากซึ่งแต่ละกลุ่มมีวิธีการดังนี้

1) กลุ่มแม่บ้าน อายุระหว่าง 30 - 50 ปี เป็นกลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน บางคนค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ที่บ้าน บางคนเปิดบ้านเป็นร้านขายของชำมีจำนวน 7 ร้าน จะมารวมตัวกันเวลาประมาณ 5 - 6 โมงเย็น ที่ร้านขายของชำที่กระจายอยู่ในชุมชน รวมกลุ่มกันครั้งละ 3 - 5 คน ใช้เวลาพบปะพูดคุยประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง แล้วแต่โอกาสแล้วแยกย้ายกันกลับบ้าน ดังนั้น เมื่อกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการต้องการชักชวนชาวบ้านออกมาชุมนุมต่อต้านจะมาพบกลุ่มนี้ตามเวลาและสถานที่ดังกล่าว รวมทั้งไปพบปะชักชวนที่บ้านของชาวบ้านด้วย จากนั้นกลุ่มแม่บ้านก็จะส่งข่าวสารในเรื่องนี้ต่อ ๆ กันไป โดยใช้วิธีบอกปากต่อปาก เมื่อถึงวันเวลาที่นัดหมายก็จะออกมารวมตัวกันตามสถานที่ที่กำหนดไว้

2) กลุ่มอาชีพ ในชุมชนมีหลายกลุ่มอาชีพดังได้กล่าวแล้วในบริบทชุมชน แต่กลุ่มอาชีพที่ให้ความร่วมมือชัดเจนที่สุดคือ กลุ่มอาชีพชักรถจักรยานยนต์รับจ้าง กลุ่มเลี้ยงตะพานน้ำ และกลุ่มแม่ค้าในตลาด นอกนั้นให้ความร่วมมือบ้างไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอาชีพลูกจ้างโรงงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นที่เข้าไปอาศัยในชุมชนภายหลัง ไม่เคยให้ความร่วมมือกับคนในชุมชนเลย กลุ่มลูกจ้างโรงงานกล่าวว่า ทุกวันนี้พวกเขามีรายได้เลี้ยงตัวเองและครอบครัวเพราะทำงานที่โรงงาน ถ้าการต่อต้านทำให้โรงงานต้องปิด

หรือยุบเลิกไป พวกเขาจะต้องตกงานไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้ ชีวิตตนเองและครอบครัวจะต้องลำบาก จึงทำให้กลุ่มลูกจ้างในโรงงานไม่เคยเข้าร่วมชุมนุมต่อต้านแม้แต่ครั้งเดียว วิธีการที่กลุ่มอาชีพออกมาเคลื่อนไหวมีดังนี้

ก. กลุ่มอาชีพที่รถจักรยานยนต์รับจ้าง จะรวมกลุ่มกันที่ปากซอยร่วมพัฒนา ประมาณ 10 คัน เพื่อรับจ้างส่งผู้โดยสาร เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ที่มีรถจักรยานยนต์รับจ้างเช่นกัน และทุกคนรู้จักคุ้นเคยกันติดต่อสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้กลุ่มอาชีพที่รถจักรยานยนต์รับจ้างของชุมชนซอยร่วมพัฒนา มีเครือข่ายกระจายอยู่ทุกชุมชนในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุด

เมื่อกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการต้องการขอความร่วมมือในการรวมตัวเพื่อชุมนุมต่อต้านจะติดต่อกับกลุ่มนี้ที่ปากซอยสถานที่รวมกลุ่มจอดรถรับจ้าง พร้อมทั้งส่งข่าวสารเรื่องวัน เวลา สถานที่ที่นัดหมายชุมนุม จากนั้นกลุ่มนี้จะส่งข่าวสารไปยังเครือข่ายของตนที่จอดรถรับจ้างในซอยอื่น ๆ ต่อ ๆ กันไปแบบปากต่อปากภายในเวลา 1 - 2 วัน ข่าวก็กระจายรับทราบทั่วกัน อีกทั้งยังใช้รถจักรยานยนต์ของตนเองรับส่งชาวบ้านไปยังสถานที่นัดชุมนุมตามวันที่กำหนดไว้โดยไม่คิดค่าจ้างอีกด้วย นับได้ว่าชุมชนได้อาศัยศักยภาพของกลุ่มอาชีพนี้ได้อีกทางหนึ่ง

ข. กลุ่มเลี้ยงตะพานน้ำ จะเลี้ยงอยู่ในบ้านของตนมีอยู่ 10 ราย มีเครือข่ายกลุ่มอาชีพกระจายอยู่เกือบทุกชุมชนทั้งในและนอกเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุดรวมทั้งในจังหวัดใกล้เคียง เช่น ชลบุรี จันทบุรี ตามปกติกลุ่มนี้และเครือข่ายมีการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องการเลี้ยงตะพานน้ำและติดต่อค้าขายตะพานน้ำเป็นประจำอยู่แล้ว การให้ความร่วมมือแก้ปัญหาผลกระทบจะใช้วิธีการแบบเดียวกับกลุ่มอาชีพที่รถจักรยานยนต์รับจ้าง คือกลุ่มผู้นำไปติดต่อประสานที่บ้านของคนเลี้ยงตะพานน้ำเพื่อชักชวนให้ออกไปรวมตัวตามวัน เวลา และสถานที่ที่ได้กำหนดไว้ จากนั้นกลุ่มอาชีพก็จะติดต่อไปยังเครือข่ายแบบปากต่อปากต่อ ๆ กันไป สำหรับกลุ่มนี้จะให้ความร่วมมือเฉพาะกลุ่มอาชีพในชุมชนและเครือข่ายในชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น ส่วนเครือข่ายที่อยู่ในจังหวัดใกล้เคียงไม่ได้ให้ความร่วมมือแต่อย่างใด

ค. กลุ่มแม่ค้าในตลาดมาบตาพุด เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ออกมาชุมนุมต่อต้าน การส่งข่าวใช้วิธีบอกต่อ ๆ กันเช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ แต่ค่อนข้างรวดเร็วมากใช้เวลาเพียง 1 วัน ก็จะสามารถทั่วถึงกันหมด นอกจากนี้กลุ่มแม่ค้ายังให้สัมภาษณ์หรือร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชนเช่นเดียวกันกับกลุ่มอื่น ๆ อีกด้วย การให้ความร่วมมือแต่ละครั้งนั้น นอกจากจะได้

รับการชักชวนจากกลุ่มผู้นำและกลุ่มแกนนำแล้ว พวกเขายังเต็มใจและต้องการออกมาชุมนุม เพราะประสบปัญหาผลกระทบโดยตรง

3) กลุ่มความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นกลุ่มคนดั้งเดิมที่เป็นญาติพี่น้องกันทางสายเลือด นอกจากกลุ่มนี้จะมีครอบครัวอาศัยอยู่ในชุมชนเดิมแล้วยังมีเครือข่ายญาติพี่น้องที่กระจายอยู่ในชุมชนอื่น ๆ ด้วยการแต่งงาน เมื่อกลุ่มผู้นำติดต่อให้กลุ่มนี้ออกมาร่วมกันชุมนุมต่อต้าน กลุ่มนี้ก็ติดต่อกับเครือญาติพี่น้อง ทั้งที่ประสบปัญหาร่วมกันและที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับปัญหาทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกชุมชน การติดต่อใช้บอกปากต่อปาก เช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ การให้ความร่วมมือเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนมีศักยภาพในการรวมตัวมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นการหนุนช่วยให้กลุ่มผู้นำมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นในการต่อสู้ ต่อรองกับโรงงานและอำนาจรัฐ

ชาวบ้านเป็นคนส่วนใหญ่ที่สุดของชุมชน และมีเครือข่ายชาวบ้านอย่างกว้างขวางมากมายนั้น จึงทำให้ชาวบ้านมีศักยภาพในด้านพลังมวลชนที่สามารถใช้เป็นอำนาจในการต่อรองต่อสู้และเป็นกลุ่มพลังที่ใหญ่ที่สุดในการกดดันให้ฝ่ายตรงข้ามยอมรับและทำตามเงื่อนไขที่ชาวบ้านเรียกร้อง แต่ทั้งนี้ก็ได้อาศัยศักยภาพของกลุ่มผู้นำที่มีความสามารถในการติดต่อชักชวนให้ชาวบ้านออกมารวมตัวกันอย่างหนาแน่นด้วย

นอกจากนี้ การออกมาร้องเรียนผ่านสื่อมวลชนของชาวบ้านจำนวนมากสามารถทำให้เรื่องราวความเดือดร้อนของชาวบ้าน การกระทำของโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม และการทำงานของหน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่นได้ถูกตีแผ่และแพร่สะพัดออกไปอย่างกว้างขวาง เป็นวิธีการหนึ่งที่กระตุ้นให้ภาครัฐที่รับผิดชอบทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นต้องออกมาดูแล ตรวจสอบและแก้ปัญหา

4.3 ปัจจัย/องค์ประกอบที่ใช้ในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง

การทำกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ อย่างมาใช้ในการดำเนินงาน เพื่อให้กิจกรรมนั้น ๆ ประสบความสำเร็จหรือบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ การแก้ปัญหาผลกระทบเพื่อลดความขัดแย้งของชุมชนชอยร่วมพัฒนาก็เช่นเดียวกัน ได้อาศัยปัจจัยหลาย ๆ อย่างมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน เช่น การมีอุดมการณ์ร่วมกัน มีวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ร่วมกัน บุคลากร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การมีอุดมการณ์ร่วมกัน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะยึดเหนี่ยวชาวบ้านให้รวมกลุ่มกันและอยู่ในทิศทางเดียวกัน จากปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านออกมารวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นในแต่ละครั้งนั้น แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีอุดมการณ์ที่จะร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับปัญหา จนกว่าจะบรรลุความต้องการของกลุ่ม ทั้งนี้เพราะชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบร่วมกันมีอุดมการณ์ในทางเดียวกันคือ "รวมตัวกันต่อสู้" เพื่อยับยั้งการปล่อยสารพิษจากโรงงาน

2) วัตถุประสงค์/ผลประโยชน์ร่วมกัน วัตถุประสงค์เป็นตัวกำหนดว่าต้องการทำอะไร ส่วนผลประโยชน์เป็นตัวบ่งชี้ว่าทำเพื่อใครและใครจะได้อะไร ดังนั้น เมื่อชาวบ้านได้รับรู้ร่วมกันว่าการออกมารวมตัวต่อสู้ ต่อต้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อยับยั้งโรงงานให้หยุดปล่อยสารพิษ และชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ร่วมกันคือ ไม่ต้องสูดดมสารพิษอีกต่อไป และจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชาวบ้านจึงได้รวมพลังกันออกมาต่อสู้ ต่อต้านในหลาย ๆ แนวทาง เช่น ร่วมกันร้องเรียนต่อสื่อมวลชน ร่วมกันยื่นหนังสือร้องเรียนต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบและรวมตัวชุมนุมประท้วง

3) บุคลากร นับเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำเนินงาน เพราะทุก ๆ กิจกรรมต้องอาศัยคนในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ในการแก้ปัญหาของชุมชนได้อาศัยคนหลาย ๆ กลุ่มร่วมมือกัน อาทิเช่น คณะกรรมการชุมชนขอร่วมพัฒนาและชุมชนอื่น ๆ ใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบร่วมกัน กลุ่มชาวบ้านและเครือข่าย นักการเมืองทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่น กลุ่มแพทย์โรงพยาบาลต่าง ๆ ที่รักษาผู้ป่วยที่ได้รับสารพิษ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พระ เณร คณะครู อาจารย์โรงเรียนที่ได้รับผลกระทบ ตลอดจนสื่อมวลชนที่ไปทำข่าว

เมื่อพิจารณากลุ่มคนต่าง ๆ ดังกล่าว จะเห็นว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ส่วนกลุ่มคนที่ไม่ได้รับผลกระทบหรือไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยตรง แต่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหานั้นเป็นเพราะศักยภาพของกลุ่มผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่สามารถสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้นำภายนอกชุมชน สามารถติดต่อขอความร่วมมือในการแก้ปัญหาครั้งนี้

4) สถานที่ เป็นปัจจัยอีกด้านหนึ่งที่ชุมชนจำเป็นต้องใช้ในการดำเนินกิจกรรม ดังจะเห็นได้จากการประชุมของกลุ่มผู้นำและกลุ่มแกนนำจำนวนหลาย ๆ ครั้งใช้สถานที่แตกต่างกันไป ถ้าเป็นการประชุมอย่างเปิดเผยส่วนใหญ่จะใช้ศาลาวัดโสกถนนาราม สำนักงานการนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และโรงเรียนมาบตาพุดพันพิทยาคาร เป็นสถานที่ใช้ประชุมสลับกันไปแล้วแต่กรณีหรือสถานการณ์ในขณะนั้น แต่ถ้าเป็นการประชุมลับ

เพื่อวางแผนการต่อสู้ จะประชุมที่บ้านของผู้ใดคนหนึ่งหมุนเวียนกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประชุมต่อต้านจะใช้ศาลาวัดโศภณวนารามเป็นสถานที่รวมตัว ด้วยการเอื้อเฟื้อจากเจ้าอาวาสวัด

5) วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ ปัจจัยด้านนี้กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการเป็นผู้จัดหาและรับผิดชอบ ส่วนใหญ่กลุ่มผู้นำจะใช้เงินส่วนตัวมาดำเนินกิจกรรม โดยไม่ร้องขอหรือรบกวนเงินของชาวบ้านเลย แต่ถึงงบประมาณที่ใช้ไม่พอ กลุ่มผู้นำก็จะระดมทุนจากภายนอกมาใช้ ส่วนการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ กลุ่มผู้นำก็เป็นผู้จัดหาและจัดทำกันเองเช่นเดียวกัน เช่น อาหาร เครื่องดื่ม แผ่นป้ายข้อความหรือแม้แต่โรงศพที่ชาวบ้านใช้ในการประท้วง

กล่าวโดยสรุป ชุมชนขอความร่วมมือได้อาศัยปัจจัยหลายอย่างในการแก้ปัญหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านบุคลากร นับเป็นกลไกอันสำคัญในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

4.4 ศักยภาพในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนด้วยตนเอง

จากปรากฏการณ์ความขัดแย้งในชุมชนได้ชี้ให้เห็นว่า ไม่ได้มีเฉพาะระหว่างชุมชนกับโรงงานหรือระหว่างชุมชนกับรัฐเท่านั้น แต่ยังเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนด้วยกันเองหลายคู่ขัดแย้งตามมาอีกด้วย โดยมีสาเหตุเบื้องต้นอย่างเดียวกันคือปัญหาผลกระทบจากโรงงานอุตสาหกรรม

ปัญหาความขัดแย้งของหลายคู่ขัดแย้งนี้ นอกจากมีสาเหตุมาจากดังกล่าวแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากผลประโยชน์ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

ดังกรณีความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำ ผู้นำชุมชนบางคนทำธุรกิจให้เข้าห้องแถว ลูกค้าที่เข้ามาเช่าส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างในโรงงาน การต่อต้านโรงงานจึงอาจกระทบต่อธุรกิจของเขาทำให้เสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนนี้ไป ฝ่ายที่จะเสียผลประโยชน์จึงพยายามปกป้องผลประโยชน์ของตนเองด้วยการคัดค้านกระบวนการต่อต้านโรงงาน แต่เนื่องจากฝ่ายสูญเสียผลประโยชน์มีผู้สนับสนุนน้อยกว่า ส่วนฝ่ายกระบวนการต่อต้านมีกลุ่มผู้นำสนับสนุน

มากกว่า อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ได้รับผลกระทบ เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ผู้นำชุมชนทั้งสองฝ่ายเป็นนักการเมืองระดับท้องถิ่น ได้รับเลือกจากประชาชนโดยตรง ผลงานของผู้นำแต่ละคนจะถูกเฝ้ามองจากชาวบ้านที่เป็นผู้เลือกตั้งเข้ามา และชาวบ้านคงต้องอาศัยผลงานเป็นเครื่องมือในการเลือกตั้งครั้งต่อไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือผู้มีผลงานจะได้รับผลประโยชน์ทางการเมืองรออยู่ในอนาคต

จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายมีเรื่องของผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ฝ่ายหนึ่งต้องการรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อีกฝ่ายหนึ่งต้องการรักษาผลประโยชน์ทางการเมือง แต่ละฝ่ายคาดหวังผลประโยชน์คนละอย่าง เมื่อผลประโยชน์ขัดกันอีกทั้งเกิดความขัดแย้งทางความคิดจนไม่สามารถอยู่ร่วมงานกันต่อไปได้ ฝ่ายที่รักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งมีผู้สนับสนุนน้อยกว่าจึงต้องลาออกจากตำแหน่งผู้นำชุมชนไปในที่สุด ทั้งที่เพิ่งได้รับเลือกเข้ามาทำงานเพียง 1 ปีเศษเท่านั้น

การลาออกของผู้นำชุมชนครั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างหนึ่ง แต่เป็นเพียงลดความรุนแรงของความขัดแย้งเท่านั้น ไม่สามารถขจัดความขัดแย้งให้หมดไปอย่างสิ้นเชิงได้ ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายยังคงมีอยู่แต่เป็นความขัดแย้งอย่างเงียบ ๆ ไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้รุนแรงใด ๆ ต่อกัน ศักยภาพในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งนี้ จึงมีเพียงระดับหนึ่งเท่านั้นเนื่องจากไม่สามารถขจัดปัญหาความขัดแย้งให้เกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่ายได้

ส่วนความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านดั้งเดิมกับชาวบ้านกลุ่มใหม่ ระหว่างชาวบ้านดั้งเดิมด้วยตนเอง รวมทั้งระหว่างชาวบ้านภายในกับภายนอกชุมชนนั้น มีสาเหตุมาจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรง ทั้งนี้โดยชาวบ้านฝ่ายหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากโรงงานต้องการต่อต้านโรงงานเพื่อให้หยุดปล่อยสารพิษ ผลประโยชน์ที่ได้รับคือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อีกทั้งไม่ได้พึ่งพาผลประโยชน์จากโรงงานใด ๆ ทั้งสิ้น ส่วนชาวบ้านอีกฝ่ายหนึ่งมีทั้งชาวบ้านดั้งเดิมที่ต้องการทำงานในโรงงาน แต่ถูกปฏิเสธจากโรงงานด้วยการไม่รับเข้าทำงาน เมื่อรู้วามาจากชุมชนที่เป็นแกนนำต่อต้าน รวมทั้งชาวบ้านที่ทำธุรกิจห้องแถวให้เช่าและชาวบ้านที่ทำมาค้าขาย โดยมีลูกค้าเป้าหมายกลุ่มเดียวกันคือคนงานในโรงงาน ฝ่ายหลังนี้เกรงว่าถ้าต่อต้านโรงงานก็จะกระทบต่อธุรกิจของตน จึงมีปฏิกิริยาต่อต้านด้วยการไม่ให้ความร่วมมือกับกลุ่มกระบวนการต่อต้านโรงงาน การไม่ออกมาให้ความร่วมมือด้วยนี้ถือเป็นปรากฏการณ์ความขัดแย้งอย่างหนึ่ง ระหว่างกลุ่มที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการต่อต้านโรงงาน

แต่เนื่องจากความขัดแย้งของทั้งสองฝ่าย โดยฝ่ายที่ต้องการต่อต้านเป็นชาวบ้านส่วนใหญ่ของชุมชน ส่วนฝ่ายที่ไม่ต้องการต่อต้านเป็นเพียงชาวบ้านส่วนน้อยเท่านั้น และไม่ได้แสดงปฏิกิริยาคัดค้านรุนแรงใด ๆ ออกมา หรือกระทำการใด ๆ ที่เป็นการก่อกวนให้กระทบต่อการรวมตัวของชาวบ้านส่วนใหญ่ ที่สำคัญการรวมตัวต่อต้านยังคงเกิดขึ้นและดำเนินไปตามปกติอย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีผู้ใดออกมายับยั้งทัดทานอย่างเปิดเผย เมื่อชุมชนส่วนใหญ่มองเห็นว่าคนส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่เห็นด้วยและไม่ส่งผลกระทบใด ๆ กับคนส่วนใหญ่ จึงไม่ให้ความสนใจและไม่ชักชวนคนกลุ่มนี้อีกต่อไป อีกทั้งไม่มีการโต้ตอบ ถกเถียงหรือทะเลาะวิวาทใด ๆ ทั้งสิ้น

ซึ่งการไม่ตอบโต้กันนั้น ตามแนวคิดการจัดการความขัดแย้งถือว่าเป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งวิธีหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งให้อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมดูแลได้ เมื่อเห็นว่าสาเหตุของความขัดแย้งคือฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอม ไม่เต็มใจ อีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่ได้ทำการบีบบังคับหรือข่มขู่ให้ออกมาร่วมด้วย ปล່อยให้กระทำตามแนวทางที่แต่ละฝ่ายต้องการ การจัดการเช่นนี้เป็นรูปแบบของการประนีประนอม เป็นการแก้ปัญหาอย่างสันติวิธี สามารถควบคุมให้ความขัดแย้งหยุดยั้งแค่นั้น ไม่มีฝ่ายใดยั่วยุให้ความขัดแย้งบานปลายจนเกิดการทะเลาะวิวาทหรือต่อสู้ทำอันตรายกัน

ในทางตรงข้าม ถ้าชุมชนแก้ปัญหาด้วยการบังคับข่มขู่ ผลอาจออกมา 2 อย่างคือ อย่างแรก ชุมชนส่วนน้อยอาจยินยอมให้ความร่วมมือเพราะความกลัวหรือเกรงใจก็ตาม แต่เมื่อการกระทำนั้นเกิดจากความไม่เต็มใจ ความไม่พอใจ ความไม่ต้องการ เหล่านี้ อาจเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งอย่างอื่นหรืออย่างใหม่ตามมาภายหลังได้ อย่างที่สอง ถ้าชุมชนแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง มีการโต้เถียงต่อว่าหรือทะเลาะวิวาทกัน อาจเป็นชนวนให้เกิดการปะทะต่อสู้ทำอันตรายกัน อาจถึงขั้นเสียเลือดเนื้อและชีวิตได้ ถ้าเหตุการณ์เป็นดังที่กล่าว นอกจากจะทำให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงยิ่งขึ้นในชุมชนแล้ว ความรุนแรงของความขัดแย้งอาจถึงขั้นเป็นคดีความ เป็นคดีอาญาตามกฎหมายบ้านเมืองตามมาอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

ฉะนั้น การที่ชุมชนแก้ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนด้วยตนเอง ด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง ไม่มีการตอบโต้ ทะเลาะวิวาททำอันตรายกัน ทุกอย่างดำเนินไปอย่างสันติวิธี ประนีประนอม ประการสำคัญชาวบ้านยังใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกันได้อย่างสงบ มีการไปมาหาสู่อย่างเดิม และยังให้ความร่วมมือทำกิจกรรมส่วนรวมทางสังคม แสดงว่าชุมชนสามารถควบคุมความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้อยู่ในระดับที่ไม่รุนแรง และควบคุมให้ความ

ขัดแย้งหยุดอยู่แค่นั้น ไม่บานปลายหรือขยายความขัดแย้งใด ๆ ออกไปอีก เรียกว่าเป็นการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธี

กล่าวโดยสรุป กระบวนการแก้ปัญหาของชุมชนที่ผ่านมาได้อาศัยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น ศักยภาพของชุมชนด้านต่าง ๆ เทคนิควิธีการที่ใช้ในการจัดการกับปัญหา กระบวนการคิดและกระบวนการตัดสินใจ เหล่านี้เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่เรียนรู้จากแหล่งความรู้ภายในและภายนอกชุมชนที่ผ่านเข้ามาตามสื่อโทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์และจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนความรู้ที่เกิดจากการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้วนำองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่และที่มีอยู่เดิมมาใช้ร่วมกับประสบการณ์ พร้อมทั้งแสวงหาข้อมูลข่าวสารมาช่วยในกระบวนการคิด กระบวนการตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ปัญหาอย่างมีหลักการและเหตุผล จัดลำดับวิธีการใดก่อนและหลังอย่างเป็นขั้นตอน โดยได้เลือกใช้ยุทธศาสตร์การเจรจาก่อน แล้วจึงให้ยุทธศาสตร์การรวมตัวเป็นอันดับต่อมา กระบวนการแก้ปัญหาของชุมชนครั้งนี้จึงเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และกระบวนการตัดสินใจภายใต้ข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่ดังกล่าว ชุมชนไม่ได้ใช้วิธีการลองผิดลองถูกแต่อย่างใด